

1 2013

38485к

Ғалым
Жайлыбай

Мобилжарған

Ғалым
Жайлыбай

Мобилжарған

Өлеңдер

•

Толғау

•

Поэмалар

FOLIANT
БАСПАСЫ

Астана-2011

Ж 19 Жайлыбай Ғ.
Тобылғыжарған: *Өлеңдер, толғау және поэмалар.* – Астана: Фолиант, 2011. – 280 б.

ISBN 978-601-271-083-0

Қазақтың талантты ақыны, Халықаралық «Алаш» әдеби сыйлығының лауреаты, Ресей Жазушылар ұйымының Сергей Есенин алтын медалінің иегері Ғалым Жайлыбайдың бұл кітабына негізінен соңғы жылдарда жазылған туындылары енгізілген. Аспандай тұнық, бұлақтай мөлдір жырлардан өмірдің әнін, көңілдің нәрін сезінесің. Болмысқа барлау жасау арқылы тереңнен қозғап сыр ақтару – Ғалым поэзиясының өзегі.

«Тобылғыжарған» – ақын өлеңбаянының жаңа бір кезеңі, тың белесі.

Кітап қалың оқырманға арналған.

УДК 821.512.122
ББК 84 Каз 7-5

© Жайлыбай Ғ., 2011
ISBN 978-601-271-083-0 © «Фолиант» баспасы, 2011

ДАЛАНЫҢ ЖАҚҰТ ЖЫРЛАРЫ

Жиырма бірінші ғасыр – ғарыштық жылдамдықтың заманы болғасын ба, сол дәуірдің төлі – адам баласы да зыр қағып, өмірінің соңғы нүктесіне жанталаса асығуда. Ақырзаманның алақұйын аяқ алысын сезгендей, дүние-ғапыл бір сәт кідірместен зулап жатыр.

Заманның осы екпінінен де шығар, үлкенкіші, кәрі мен жас бебеу қағып, өзіне-өзі жетпей шарқ ұруда. Осындай адам жанындағы да, қоғамдағы да аласапыран күйден болса керек, бұрын кітаптан бас алмайтынмын, жақсы дүние оқысам, өлген әкем тіріліп келгендей қуанып, авторын іздеп, құттықтауға тырысатынмын, бүгін соның бәрі, бұлттары көшкен аспандай, жан әлемімнен жырақтапты. Қазіргі адамдардың, оның ішінде ақын-жазушылардың өз дүниесінен басқаға көзі түспейтін дерті маған да келген сияқты ма, қалай?.. Мұның бір себебі 1000, тіпті 500 таралыммен шығып жататын кітаптарға қолымыз жете бермейтіндіктен де болуы керек.

...Өткенде ұшақ ішінде қолыма түскен газеттен «Ақ сиса» атты поэманы оқыдым. Авторы ақын Ғалым Жайлыбай екен.

Қазір поэма жазатындар азшылық қой, бірақ менің айтпағым бұл емес. Айтқым келгені – мен поэманы өте сүйсіне оқыдым. Әсерлендім, ақынның қалам қуатына тәнті болдым. Ал Ғалымның мына «Тобылғыжарған» өлеңдер жинағының қолжазбасын бір деммен оқып шығып, көңілім көтеріліп қалды.

Тобылғы – қазақ ұғымында киелі өсімдіктің бірі. «Тобылғыжарған» сөзі тек *«сайынан сағым қашқан Сарыарқада»* жиірек қолданылады.

Оқырманның көбі, қандай да бір өлең жинағын қолына алғанда, алдымен махаббат тақырыбына жазылған өлеңдерді қарайды. Ал «Тобылғыжарған» кітабының алғашқы бетін ашқаннан-ақ *«байтал-бұлттың төсін емген құлын-қырда» «Сайлап ап бес қаруын жарақтанған / Қалың қол ауылды алған, алапты алған / Атойлап ат ойнатқан атаманға / Тосылып қыр қазағы қарап қалған»* заманнан бері *«талатпай сумаң қаққан тазыларға»* ата мұраны қорғау үшін *«ақыны алдаспан боп»* келе жатқан Даланың өмірбаяны қуанышымен, көз жасымен көз алдында көлбеңдеп тұрып алады. Не деген тамаша теңеулер, ғажайып суреттер десеңші! *«Арғымақтың жалына жармасып өскен / сексеуілмен тамырлас дала перзентіне»* басқаша жырлауға болмайды деп өзіңше мақтана масайрайсың.

XX ғасыр трагедиясы «ақсақалсыз ауылдай» мұнды Даланың енесін протон-тажал өлтіріп, жетім қалған құлынының да жанарынан жас сорғалатады бүгін. Бұл орайда: «Көшкен елдің көнерген жұртындай болған құла дүз құзғын қонатын құзға айналса, Құлагер қайтеді енді құлап өлмей?!» – деп ақынның қабырғасы қарс айырылуы да заңды...

«Аққуы көшкен көлдер де ақыны жоқ елдей» мылқау да мәңгүрт ғұмыр кешетін секілді...

Ғалым ақынның әр өлеңі астарлы ой, тегеурінді теңеулерге толы. Ол қазақ жырына жаңа түр, жаңа мазмұн береміз деп он бір буын бір шумақтан ұйқасы мен ырғағына түсініп болмайтын балдыр-батпақ «өлең» жасап, проза ма, поэзия ма – белгісіз бір жолдарды бүгінгі заманның поэзиялық ұлы туындылары деп ұялмай-қызармай ұсынып жүргендер санатынан іргесін аулақ ұстайды.

Абай, неше ғасыр өтсе де, Абай болып қалады. Лермонтов, Блок та солай. Жаңа заманда салынып жатқан қабырғасының қалыңдығы бір қарыс зәулім үйлердің кім білсін қанша жыл тұратынын. Әйтеуір, XIX ғасырда салынған кірпіш сарайлардай ғұмырлары жоқ екені белгілі. Кейбіреулер қазақ жырын қаншама қырық құбылтқанымен, Құран тектес қасиетті кара өлең Қасымнан, Мұқағалидан қалған шекпенін жамылып, ұрпақтарының алды-

нан шығады. Қазақтың қазақы болмысы бұзылмай тұрған шақтағы қыр сұлуларының шын күмістен құйылған, сыңғыр еткен сайын жанарыңды жаулап жарқ ететін шашбау-түймелеріндей Ғалымның да өзгеше өрілген өлеңдері сол қатарда тұруы хақ.

Мен Ғалым Жайлыбай ақынның қазақ сәйгүлікке салар *«қаз мойын қасиетті құрама еріндей»* жақұт жырлары оқырманына ой салып, көңіліне қуаныш ұялататынына сенемін.

Фариза ОҢҒАРСЫНОВА,
ҚР Мемлекеттік сыйлығының иегері

ТОБЫЛҒЫЖАРҒАН

*Көктем дегенің – көгілдір арман,
Көгертер кез бұл көңілді қалған.
Сәуірдің айы сәуле шашарда –
Тобылғыжарған,
тобылғыжарған...*

*Қыратқа барсам жолыма жақын,
Бұлаққа барсам толып ағатын.
Тобылғыжарған бұршік жармаса
Тобылғы сынды торығады ақын.*

*Ұқтырған ерте туар айларым,
Алағайларын,
бұлағайларын.
Жанымда желген желдірмелерім –
Мамырда өрген Құралайларым.*

*Өтпелі дей ме өмірді жалған,
Көгертер көктем көңілді қалған.
Толғатқан жанның толайым күні –
Тобылғыжарған,
тобылғыжарған...*

*Туңілесің де,
тірілесің де...
Уақыттың, Қарғам, ұлы көшінде.
Тобылғыға ыстап, сабаңды пісіп,
Шаралап қымыз сіміресің бе?!*

Менің
аппақ құстарым...

ДАЛАНЫҢ ӨЗЕНДЕРІ

Ұмытылмас кезең бе еді?
– Жаныңды сезем, – деді.
Жарқырап шықты алдымнан
Даланың өзендері.

Аспанда бұлт түйілген,
Бетпақтай безергелі.
Жанына жұртты үйірген
Даланың өзендері...

Қамықсам ел біледі,
Жабықсам сөз емдеді.
Маржандай мөлдіреді
Даланың өзендері.

Тірлік бұл – арты қайғы,
Ерніңнің кезергені...
Айнадай жарқырайды
Даланың өзендері.

Жанымда жаңбыр басым,
Керімсал кезеңдегі.
Аман бол,
 тағдырласым –
Даланың өзендері.

ЖЕТІМ ҚҰЛЫН

Айдарынан жел еспей кекілдінің,
Еңку шалды еңіске

екінді күн.

«Протонның» уынан енесі өлген –
Көлеңкеде жылайды жетім құлын.

Тамылжыса таң нұры

кие көрген,

Бір-біріңе, қос мұңлық,

сүйенер ме ең?

Жетім құлын иесі –

жесір әйел –

Өз-өзіне қол жұмсап күйеуі өлген.

Үміт жібі үзілсе – үгілер ең,

Ғұмырыңның батпандай жүгіменен.

Жетім құлын қаңғиды әр аулада

Жесір әйел жылайды түніменен.

Жалғыз жіпке байлаған – Тағдыр ұлы;

Зымыранның зымыстан жаңғырығы.

Жетім құлын жетіліп кетер болса,

Сойып алмақ соғымға арғы жылы.

Замананың соққалы жегі желі,

Босағаның бос қалған желілері.

Серілері ауылдың не біледі?..

Осы сұрақ жанымды кеміреді...

ЖЫЛҚЫШЫНЫҢ БАЛАСЫ...

Байтал-бұлттың құлын-қыр төсін еміп,
Керуеннің Арқаға көші келіп,
Пұшпағында Бетпақтың біздің ауыл
Жататауғын кез еді өсіп-өніп.

Қай жыл еді,
есте жоқ,
қай күн еді?..

Жұлдыз жанып, аспаннан Ай күледі.
Түн түндігін тілгілеп қамшысымен
Жылқышының баласы тай мінеді.

Сол ауылдың жаны – жаз,
күлкісі – Күн,
Қайтар кезі жақындап жыл құсының.
Айкүреңі атағын әйгілеген –
Тай мінеді баласы жылқышының.

Көз алдымда көлбесе жусанды қыр,
Буырқанып көңілім,
бусанды іңір.
Жылқышының баласы тай мінгенде
Жеткізбейтін сағымдай қусаң ғұмыр.

Жастығымның жазира жайлауы құт,
Айдан асып асқақтап
айман-үміт.
Топқа түсіп кеткенмін тоғызымда,
Тобылғы сап қамшы ұстап тайға мініп.

Ерте келген көктемнің елесі боп,
Зулайды күн ойы мен белесі көп.
Асау тайдың жалында...

тізгін қағып –
Көз алдымда көлбейді көне сурет.

Байтағымның бақыты –

толғағаным,
Қыран болып көгіңнен
сорғаладым.

Белі шықпай бесіктен бәйге көрген –
Жыр жазбауға хақы жоқ сол баланың.

Жаздар қалды соңымда,

күздер қалды,
Тай тұяғы жаншыған іздер қалды.

Жылқышының баласы –

жылқы мінез –
Тұнықтың да тұнығын іздер мәңгі...

Жолға шығайын,
қарасын бәрі,
Көгереміз бе көнені күз деп?..
Ақ түтектердің арасындағы –
Адасып қалған
өлеңімді іздеп...

ҚЫЗЫЛАҒАШ, ҚЫЗЫЛАҒАШ...

Жанымның жазығында ат ойнады,
Арымның ақ бұлағы атойлады.
Түнімен қара шанақ күңіретті –
«Қобызшы Молықбай шал Матайдағы».

Шайылса шаңырағы шыңғырады ел,
Қайғыдан шашын жұлып тұр құба бел...
Ағынды Ілиястың Ақсуында –
Құлады құстай ұшқан Жыр-Құлагер.

Қыспақтан шығар деп ек...
Наурызда аймақ,
Құтының қазанында ақ уыз қайнап.
Көктемге көш түзеген керуен еді
Қабанбай,
Райымбек,
Наурызбайлап!..

Айқайға сүрең қосып шу боратқан,
Топан да тосқауылсыз...
тулап аққан.
Тажалы табиғаттың тура келсе,
Ажалы адамзаттың –
судан,
оттан...

МЕНИҢ АППАҚ ҚҰСТАРЫМ...

Ақ зер әлем,
ақ дүние –
жаныма құт,
Көз алдымнан барады жарық ағып.
Менің аппақ құстарым қалықтайды
Ақ бұлттарға қанатын малып алып...

Бұлақ көрдім...
көздері жарқыраған,
Өзен көрдім...
аптығып,
арқыраған.

Сабағында гүлдерім ашылғанда –
Жанарымда жарқ етті жарты ғалам.

Жолым жалқын сәуленің жолағы ма,
Ойнап-күлсем...
өкпем жоқ оралыма.

Өзегімнен өрт шықты
мен түскелі –
Соры қалың соқпақтың сорабына.

Бетегелі бекзат күн,
белдерде өткен,
Өткенімді өлеңмен өрген көктем.
Күзге дейін арайға шомылармыз –
Бізге дейін талайлар келген,
кеткен...

...Аламанда аһ ұрсаң –
анық қайғы,
Ол күйінді күйлілер тағы ұқпайды.
...Ақ бұлттарға қанатын малып алып
Менің аппақ құстарым қалықтайды.

ОСЫ КӨКТЕМ...

Қыз көктем,
гүл-гүл көктем,
көктем, көктем,
Көңілдің көкжиегін көкке өрлеткен.
Көңілдің көкжиегі көкке өрлесе
Есіңе түседі екен өткен-кеткен.

Бояуы бұл көктемнің тым көмескі,
Қанша рет ізімізге гүлдер өсті?!
Көшіне керуеннің ілескенде
Есіңе түседі екен күндер ескі.

Дүние жарығының үр күндері,
Бұл көктем –
керуен-керуен жырдың легі.
Қызарып батқан күнге қолын бұлғап,
Қыратта қыдырады қыр гүлдері.

Үр көктем,
үрия дәурен,
үміттерім,
Қосылып қобыз шалды-ау күдікке мұн...
Жайқалып жасыл дүние жайнағанда
Шайқалып кетпесе екен тұнық көлім.

Төбемнен бұла бұлттар көшіп өткен,
Күндердің көкжиектен көші жеткен.
Барымның бағымысың –
сағынышым –
Жанымның жарығысың, осы көктем!..

ЕЛЕГІЗУ. ДАҒДАРЫС ЖЫРЫ

Құмшекердей еріген тандайдағы,
Аштықтағы құйқаның

балдай дәмі.

Таңғы нұрдың сәулесі шайқалғаны –
Тағдырымның жазуы маңдайдағы.

Ұлтым емес,

тұр бүгін құлқын бай боп,

Құлқын бай боп,

содан соң ұртың май боп.

Елегізіп елсізде елендедім –

Көшкен елдің көнерген жұртындай боп.

Емендердей еңселі ел тұрғанда,

Жібек шашақ тағар ем ер-тұрманға.

Бағдары жоқ керуен батпақ кешер,

Қаңғып ұшқан қаңбақтай жел тұрғанда.

Жүрек, жүйке жалықты жанбағыстан,

Жетек сынып,

асуда арбам ұшқан.

...Көкке қарап қол жайып күбірледім:

– Көке, қашан шығамыз дағдарыстан?..

Жауап іздеп сұраққа ойландым-ай,

Қарға-құзғын маңайым...

тойған құмай.

Аламанда арындар шақ туғанда

Дағдарысты уайым ғып қойған Құдай.

* * *

Көш қозғалды жолымен бұрынғының,
Таңға елші боп кеткелі мұңым,
жырым...

Мұқым төзім таусылып бітпей тұрып
Бүтін сөзін айтпай ма бүгінгі күн?!

Жылжыған жыл соңынан күндер ерді,
Кім көнерді, дариға-ай,
кім көгерді?..

Жырынды кез жыртығын жамап-жасқап,
Бүгінгі сөз шықпай ма мінбеге енді?!

Ер көгермес ертеңге қадам баспай,
Баян тапса бастағы бақ алмаспай.
Бүгінгі сөз заманның заңғарынан
Жарқ-жүрқ етіп тұрмай ма ақ алмастай?!

Саған ғана жанып ем кездігімді,
Саған ғана төгіп ем көз нұрымды.
Шалшық судың бетіндей шашырамай –
Тұғырыңа тұрақта, Сөз бүгінгі!

Біз дегендер...
темірдей төзімі тым,
Өз арманын аялап
өз үмітін...

«Түгел сөздің – түбі бір» дегенменен,
Сөзі бүтін халықтың – өзі бүтін.

ОРАЛУ

(Сәдібек Түгелге)

Қырандай сорғаласа жырым көктен,
Бүршігін бүр жарғызды бүгін көктем.
Тұлпарын тұғырына қондырады
Қараөткел сүйіншілеп Сырымбеттен.

Пырағым төске салған өрден бері
Арқаның аламанды көрген белі...
Құлагер құла дүзде құйындады
Сейіліп сері Ақанның сергелдені.

Көкшеге бұрдым бүгін өлең көшін,
Зерені Зерендінің тереңдесін.
Ән салып Айнакөлдің аққулары,
Есілдің ескен желі елендесін.

Құлагер!

Ақан болып төгілер ем,
Өткеннен бізге жеткен небір өлең...
Жырасы Жыландының жылағанда
Етегі Ерейменнің еңіреген.

Ел мынау

от пен желдің өтіндегі,
Басылды Қусақ көлдің көпіргені.
Қу басын Құласының қайыңға іліп
Ақанның құлағымда өкіргені.

...Құлагер енген күні нұр шырайға,
Көзіңнен бір тамшы жас ыршымай ма?
«Қақпан бел,

қалбағайлы,

үңгір сағақ...»

Күңіренген Күреңбайдай сыншы қайда?!

Жүйрікке серік болса

қыран,

құмай,

Алдынан ор кезікпес Жыландыдай.

Тұғырға өзіңменен бірге қонған

Рухым аласармас бұдан былай...

Өткеннің өзегінде дауылы қалып,

Қосылдың аламанға сауығып анық.

Көкшеден көкжиекке көсілші енді

Қазақтың қайран жерін бауырыңа алып...

Зарласаң зар илетер заманақыр,

Сайраны сары белдің санада тұр...

Қастерлі қасқа жолдың киесі боп –

Құлагер құстай ұшып бара жатыр.

ЕСКІ ҚОРЫМ

Елден хабар, көп болды, естімедім,
Елең-алаң көңілім...

кешкіремін.

Қобыз шалып жатыр ма қоңыр қырда
Ескі қыстау қасында ескі қорым?

Ақ дүниеге ұмтылдым төзім қашып,
Қызыл-жасыл әлемге кезімде асық.
Қобыз шалған қыраттың етегінде
Ескі қорым...

көргенім көзімді ашып.

Сан сапарлар жайлы сан толғадым да,
Тіршіліктің бұралаң жолдарында.
Ұлы сарын көңілде қобыз тартып,
Көшіп жатыр сол ауыл сол қорымға.

Аялаған ақ мекен ұлы арманды,
Саған келсем көз алдым мұнарланды.
Ескі қорым – ескі әні дүниенің
Жалғандығын қайталап тұрар мәңгі.

Жусанға өскен қарамай

самалға ескен,

Сені ойласам, әйтеуір, алаң кешкем.
Ескі қорым...

ескі жұрт желкесінде

Әкем көшкен,

артынан ағам көшкен.

Көз алдымда көлбеген көштің легі,
Өмір ме осы,
білмеймін,

кештім нені?..

Қоңыр қырдың төсінде қобыз шалған
Ескі қорым көргенім ес білгелі.

Қатарымның атынан сөз алдым да,
Бәйге көрдім...

өзің айт,

оза алдым ба?

Үркердей боп қалыпты үлкендерім
Ескі қорым үлкейіп көз алдымда.

Тіршіліктің айта алсам дұрыс әнін,
Қанаттылар тобымен бір ұшамын.
Қоңыр қырды тербеген ұлы Сарын –
Сенімен де бір күні ұғысамын...

Ескі қорым...

ҚАРАШАДА...

Көңілімнің тілейді хошы нені,
Керуендей күндердің көші есімде.
Арман болған Алматы осы ма еді
Көліктері кептелген көшесінде?..

Аламанның алдында таң асқалы,
Көңілімде көгерген үміт-көктем.
Аппақ дүние ішінде адасқалы
Сағынышым сағымға сіңіп кеткен.

Күндерімнің көзінен көрем арай,
Тағдыр нені мандайға бұйыртады?
«Қарашада өмір тұр...» – деген Абай,
Қарашада қар жауды биыл тағы...

СЫНЫҚ АРБА

Сынық арба,
білмедім, мұңы бар ма?
Сыры бар ма,
жаутаңкөз жыры бар ма?..
Дойыр қамшы секілді добал күнді –
Сәулем кем боп тұрғаны ұғынарға.
Сынық арба...

Көне күнде қалғандай көмескі үміт,
Дүниенің кеткелі бәрі ескіріп.
Майланбаған
шиқылдақ дөңгелектен –
Тіршіліктің тұратын әні естіліп.

Сынық арба!
Көненің көзі ме едің,
Сені көрсем өткенмен кезігемін.
Шалғайдағы
шалғымен шалғын орған
Қайран қара шалдардың төзімі едің...

Сағынышын сарнатқан сары белдей,
Жырың өлмей келеді,
әнің өлмей...

Шоқ қалғанда жылтырап әр ошақтан –
Бала шақтан сақталған жәдігердей.

Желді күні үй тігіп жар басына,
Толқын іздеп тірліктің арнасына.
Қайран біздің әкелер

ақ таңменен –
Атын жегіп шығатын арбасына.

Сынық арба,
қу ағаш,
қандай заман,
Баян таппай күн кетті барды ойлаған.
Жарлыға да таяныш сен болғанда –
Арлы бала мен едім арба айдаған.

Сынық арба!
Сен бе едің бір ардағым,
Түлкі-заман,
алдымнан бұландадың.
Өткенімнің көзіне құм шашатын,
Өркениет,
өзіңді ұға алмадым.

Тыныпты өңір...
шайқалды тұнық көңіл,
Үкі тағам үзілер үмітке кіл.
Сынық айдың жүзінен сыз көреді –
Сынық арба қасында
сынық көңіл...

ЛЭЙЛА ҚЫЗ

Ақын деген – кейде бала,
кейде абыз,
Ғұмыры да кейде ертегі,
кейде аңыз.

Башқұрттардың аңыратқан арманын –
Ақ Еділдің жағасында Лэйла қыз.

Жанарыңда бір қуаныш, бір қайғың,
Көңіліңнің көк толқынын тыңдаймын.
Шанағынан күй ұшырып қобыздың,
Сағағынан әуен үздің қурайдың.

Сен ән салдың...
сосын мен де шырқадым,
Тіршіліктің бірге көріп бір таңын.
Ақ Еділдің толқындары толғатып,
Жарықтары жарқырады Уфаның.

Төбемізден қалқып өтті құстай күн,
Құстай күнмен бірге неге ұшпаймын?
Мен жырларын жатқа оқыдым Мағжанның,
Сен өлеңін өбектедің Мұстайдың.

Лэйла сұлу,
сендей қызды сүйген кім,
Шалқыдым да шабытты бір күйге ендім.
Армандарын арғымақтай аңсаттың –
Сайфи Құдаш,
Мәжит Ғафурилердің.

Атар таңнан Алашыма бақ сұрап,
Ақ Еділде арман қалды –
ақ шырақ.

– Башқұрт болған қандай бақыт! –
дедің сен,
– Қазақ болу, әрине, одан жақсырақ.

Екеуімізге елеңдеді елік-қыр,
Елік қырдың мөлдір шығы еріп тұр.
Түбіміз бір,
күбіміз бір жұрт едік:

– Жұбымыз бір болса... – дегім келіп тұр...

* * *

Көзімнің тұңғиығында,
Көңілімнің бір қиырында;
Арымның асыл көлінде,
Жанымның жасыл белінде –
Сен жүрсің...

Өлеңнің нәзирасындай,
Жаңаарқа жазирасындай;
Тағдырдың арман шыңындай,
Шалғынның тамған шығындай –
Мөлдірсің...

Бегімай –
бекзат ару ән салады
Бұрымын бес күн тарап, үш күн өрген.

Тірлікте қызыл-жасыл жолағы көп,
Бішкектің бір шалқыдық қонағы боп.
Жұмағам ұжымақта отырғандай –
Көгершін қай қолыма қонады деп.

Жыр етіп айтатындай кейін ұл-қыз,
Қырғыздың көрдік ғажап пейілін біз.
Көңілдің көгершінін көкке ұшырып,
Сызылтты Бегімай қыз,
Мейірім қыз.

Бегімай!
Шырқа әніңді,
айт өлеңді,
Тайпалтып тау асайын айтөбелді.
Аққуын айдынымның аспандаттың,
Дариға-ай,
арманым көп,
қайтем енді?..

Бағытыма Баянның бақтары алаң,
Жолаушыдай жолым бар
жоқ қараған.

Уақыт бізді құлындай ноқталаған.
Тұсыңа кеп толқимын,
тоқтап ағам...

Торығады,
тосады топ қараған.

Жарқыраса жұлдыз жыр,
сырғалы өлең,
Баурайыңа, Баянтау,
жылда келем.

Тұмасында тұнады тұнған әлем.
Түсіме де енеді
толқын болып –

Баянаула,
жұлдыз жыр,
сырғалы өлең...

* * *

Жырлы көктем,
жеттің бе, нұрлы көктем,
Орамалың желбіреп гүл жібектен?!
Жылап ағып барады жылғаларда
Менің қайран жылдарым жылжып өткен.

Ауылда өскен бала едім тай үйреткен,
Құлынында тұлпарды тани кеткен.
Біздің ғұмыр тұрмайды ғанибеттен –
Жылжып кетті жылғаға фәни-көктем.

Фәни-көктем жылғаға жылжығалы –
Түн жылады...

жанарым түнжырады.

Сұрғылт әні тірліктің сарнағанда –
Шыңғыртады уақыттың қыл бұрауы.

Тағдыры да тайқылау талайлардан,
Сұлу көрсе сұқтанып қарай қалған.
Періште мен адамның арасында –
Ақын да бір,

айнам-ай,
арайлы арман...

Түнегі көп дүние-ай,
самалаң аз,

Көктем келді –
келеді далама жаз.

Сағым ұшып барады көз ұшында –
Сағынышын сарнатқан сары ала қаз!..

ҰЛЫТАУҒА БАРДЫҢ БА?..

(Жүрсін Ерманға)

Ұлытауға бардың ба, Жүрсін ақын,
Биігіміз еді ғой бір шығатын.
Тұма таппай кезінде тұншығатын
Ұлытаудан ұлтым деп Күн шығатын,
Ауылыңа бардың ба, Жүрсін ақын?

Маң далаға маңғанда үйіріміз,
Қатар жортқан Бетпақтың киігіміз.
Жиынымыз тарқамай тұрған шақта
Бір шығатын – Ұлытау – биігіміз.

Бісмілләсі сөзіңнің – Ұлытау,
Қасым,
Шыңырауда емес,
Қашанда шырқаудасың.
Ұлытаудың жоғалған ұлар құсы
Будақ-будақ басынан бұлт ауғасын.

Жүрегіңнен көшкенде өлең көші,
Сендей болар, білгенім, ел еркесі.
Қыс ішінде туылған Құлжанбайда
Құс ішінде ұлардың көлеңкесі.

Ақын едік тербеткен ақпан әні,
Өлең бізді, білгенім, баққа орады.
Ұлытаудың ұлыған аш бөрісі,
Ұлытаудың ұлыған ақ бораны...

ҚОШ БОЛ, АҒА!

(Ақселеу қазасын естігенде)

Асығыстау қоштасты да өмірмен,
Бір жұлдызым ағып түсті көгімнен.
...Қорқыт баба қобызы боп күңіреніп,
Тәттімбеттің күйлері боп төгілген.

Дараның да дарасы едің, ағасы,
Қамқа тонның жағасы едің, ағасы.
Қадір түні қадірлісін ап кетіп –
Күңіренді бар қазақтың баласы.

Тірілердің рухына тұғырсың,
Ертегідей есте қалар ғұмырсың.
Бар қазақты құшағына сыйғызып,
Ұлтым деген,
жұртым деген бір ұлсың.

Емендердей еңсе тіктер ірілер,
Еңсе тіктеп мәңгілікке тірілер.
Қазағыңа қазынаңды қалдырдың –
Шежіресін іздегенде жүгінер.

Үш қиянның өксігенде бұлағы,
Қараөткелдің кемігендей бір әні.
Жетісудың жеті өзені егіліп,
Жаңаарқаның жазирасы жылады.

Қалам алып Бетпақ жонның шетінен,
Күңгір-күңгір күмбез іздеп кетіп ең...
Абыз дала,

Аңыз дала перзенті –
Алдыңызды жарық қылсын,
өтінем...

Қош бол, аға!

❁❁❁❁❁❁

АСПАННЫҢ АЙДЫН ТӨСІН БҰРЫН ЕМГЕН...

Сауырында Сарыарқаның жырын өрген,
Қорқыттың қобызындай күңіренген.
Алаштың арлы ақыны Серік едің
Аспанның айдын төсін бұрын емген.

Шарқ ұрған шайыр болсаң көкте құсы,
Өмірдің өкінішті өтпелісі...
Ұлыдың ұлы көштің сарынымен –
Қазақтың өлеңінің көкбөрісі.

Қырынан Қызыларай еріп келіп,
Қосылдың ағыстарға көрік беріп.
Баласы Ақсұңқардың ақ дүниеде –
Жыр-Серік,

Ақын Серік,

Серік, Серік...

Тұл күнде –

тұлпар – тулақ, тұғыр өліп,
Сен шықтың Ақсораңнан күңіреніп.
Басыңа Рух келіп түнегендей –
Қасымның жазылмаған жыры болып.

Тайпалған қара жолда қаракерсің,
Дүлдүлдер дүбір тілер саған ерсін!
«Қарқаралы басында жалғыз арша...» –
Сарыарқада сарнаған дара өлеңсің.

Тамырда қан туласа

текті,

тұнық,

Кезі енді от шайнайтын,

шоқ түкіріп.

Алашын бауырына алып самғайды әлі

Баласы Ақсұңқардың көкті тіліп!..

КӨЛГЕ КЕТПІ ҚАЛЫП ЕМ...

(Талаптанның қазасына)

Беу, Талаптан!

Қайран дос,

қайран бауыр,

Сырғып кетті сенен де айман-дәуір.

Өміріңнің елесі – жанарымда,

Көңілімнің кемесі қайранда жүр...

Беу, Талаптан!

Қайран дос,

қайран бауыр.

Беу, Талаптан!

Алтайдың арлы ұлысың,

Жаратқанның қашанда жарлығы шын.

Аялайтын жыршы едің таңды құсың.

Біздің жетім толқынның

тарғыл түсті –

Тарбағатай секілді тағдырысың...

Тұнық көлім кеткендей лайланып,

Сен шықпайсың алдымнан шырайланып.

Құс қанаты қайырылса

құлайды анық...

Қабіріңнің басында қара бұлттар –

Қара шәлі жамылып жүр айналып...

Беу, Талаптан!

Артыңда іздер қанша?!.

Күреңіңді баптар ең күз болғанша.

Сені ойлаған қу жүрек сыздар қанша?!.

Нұрлан, Қайрат достармен құшақтасып –

Бірге жүре тұрарсың біз барғанша...

Қара орманың – соңыңда

жұртың қалды,

Бұл жалғанда жамар кім жыртылғанды?

Есігінде ілулі құлпың қалды.

Жазушылар одағы аталатын –

Қасиетті ордада рухың қалды.

...Өсер деген көңілім,

өшіп қайттың,

Қара суын қайғының кешіп қайттың.

(Дұшпан түгіл, бұл хабар дос ұқпайтын...)

...Көлге кетіп қалып ем,

сол көліңе

Көлдей болған көз жасым қосып қайттым.

Беу, Талаптан!

ТҮРІКМЕННІҢ ТӨРІНДЕ

САПАР САЗЫ

(Академик Анағұрбан Әшіровке)

Көңілдегі түндігі ашық түрікмен,
Өмірдегі мұңлы ғашық – түрікмен.
Дутар сазы жырға ұласып жарқырар,
Айдың нұры күнге ұласып, түрікмен.

Иманы – нұр,
Сабыры – ұлы,
Салты – ұлы,
Жанарында найзағайдың жарқылы.
Шырағданын жағып қойған секілді
Оғыз ханның орда тіккен алты ұлы.

Зеренінде буырқанып, бұрқанып,
Тереңінде рух әні шырқалып.
Нұқ пайғамбар заманынан бастау ап –
Күн нұрынан жаратылған бұл халық.

Ақша маңдай Ар өсірген түрікмен,
Ақ самалдай жаны есілген түрікмен.
Сахараның түйелерін шұбыртып,
Құм ішіне бақ өсірген түрікмен.

Ұлы еліңе сенім – көктен...

түрікмен,

Кілеміне зерін төккен түрікмен.

Тілегіме тілек қосып аялап,

Жүрегіме орын тепкен түрікмен.

Оғыз өзен – көз салғанға – көк кемер,

Көк толқыны көкірегіме от берер.

Ағойлыдай аңқылдаған ақынның

Көсегесін көгертетін көктем ел.

Өлеңіме өмір берген түрікмен,

Өреніне көңіл бөлген түрікмен.

Оғызнама

Рухнама боп жаңғырып,

Төрін бермес төрін берген түрікмен.

АШҒАБАТТА...

Ашғабатта,
Жүргенінді сездірмей басқа жақта,
Қарайтұғын жұрт көрдім қас-қабаққа.

Сөз алатын...
Аламанда кезім бұл оза алатын.
– Өлең, – деді, – өлеңің, – Гөзәл ақын.

Қала қандай,
Жігіттері кәтепті қара нардай;
Үмітті елі жолыңа қарағандай...

Бір түйіліп...
Айбынымен Ай астын шырқ үйіріп,
Ат жалында Оғыз хан рухы биік.

Жарқылына,
Баққа қорған елінің салты мына,
Атқа қонған Оғыздың алты ұлы да.

Таңғалса мың...
Гөроғылы аңсаған арман-сағым,
Қобызынан Қорқыттың қалған сарын...

Ашғабатта,
Тұлпар сыйлар ел барда хас талапқа,
Барғың келмей қалады басқа баққа.

Ашғабатта...

Бұлбұлдары бақта сайрар жыр едің,
Жырдың балын тата алмасам

жүдедім...

Зылихаға ынтық болған Жүсіптей
Ата қазақ ұсынады жүрегін.

Ғұмырыңды Ай ғып кетсем деп келдім,
Құлыныңды тай ғып кетсем деп келдім,
Көңіліңді жай ғып кетсем деп келдім.
Махабаттың жыры туған өлкеден –
Ләйліні іздеп ләйліп кетсем деп келдім.

Қызыл-жасыл дүниеге танданып,
Керуеніңе керуеніміз жалғанып.
Махаббаттың мәңгілігі шын болса,
Сен де мәңгі, Нұрмұхамед Әндіәліп!

ГҮЛРАЙХАН

Ташауызда талшыбықтай Гүлрайхан,
Жан сырымды, сізге айтпаған,
кімге айтам?..

Тереңінде тербететін текті қыз,
Жанарыма жарық сыйлап кеттіңіз.

Ізгіліктің ізіндейсің, Гүлрайхан,
Үзілесің...
үзілмейсің, Гүлрайхан.

Сені көрген бағым ерен, Гүлрайхан,
Ташауызға тағы келем, Гүлрайхан!

Көңілі аппақ,
дидары аппақ,
тісі аппақ,
Түрікменнің болашағын құшақтап...

Талшыбықтай ырғаласың, Гүлрайхан,
Бағы ашылғыр бір баласың, Гүлрайхан!

Көйлегінді кестелеген қай шебер,
Қабак шытсаң жұлдыз ағып,
Ай сөнер...

Ақ жүзіңнен арай көрдім, Гүлрайхан,
Топ ішінен қалай көрдім, Гүлрайхан?..

Уылжыдың,
 үлбіредің, Гүлрайхан,
Жетер енді,
 бүлдіремін... Гүлрайхан!

Сені көрген бағым ерен, Гүлрайхан,
Ташауызға тағы келем, Гүлрайхан!...

ҚҰМДАҒЫ СЕКСЕУІЛДЕР

Тамбай кетсе жаңбыр жасы,
Құла дүзде мұң кешкен.
Түрікменнің тағдырласы –
Сексеуілдер құмда өскен.

Қаталайды...

білдірмейді

Кепсе-дағы ындыны.
Шөл ішінде нұр гүлдейді,
Гүл шықпайды – сұмдығы.

Тіршіліктің ауырына
Қосады құм дауылын.
Бетпақ шөлдің бауырына
Жабыстырып бауырын.

Сексеуілдер

өсіп-өніп,

Арайлап таң атады.
Ғасырлардың көші келіп,
Көзайым боп жатады.

...Жылқышының ұлы едім мен,
Шөлде қалған жалын жас.
Жанымменен,
жүрегіммен
Сексеуілмен тамырлас.

Әулиелі дара ағаш па,
Қалып кеткен бұрыннан?
Қасиетті қара қоста
Отына сан жылынғам.

Сіреседі жалғыз өзі,
Алдырмайды азапқа.
Сексеуілдің бар мінезі —
Түрікмен мен қазақта.

Ұқпас ұқпас күйін, мейлі,
Тағдырдың мәрт сынағы.
Сексеуілдер иілмейді,
Сексеуіл шарт сынады...

МАҚТЫМҚҰЛЫ МАҚАМЫ

*...Дос келетін болса достың қасына,
Тебіренеді топырағы, тасы да.
Жұрт жиналса бір дастархан басына
Бағы жанып, тасар нұры түрікменнің.*

Мақтымқұлы

...Өмірімді өрнектедім өлеңмен,
Үр көңілім Үргеніштей көнерген.
Аққу-қаздар қалқып ұшты төбемнен –
Бағы жанып, тасар нұры түрікменнің.

Көкке қарап ұлығанда көкбөрі,
Көлді айналар көңілінің кептері.
Копетағтың тауларындай текті елі –
Бағы жанып, тасар нұры түрікменнің.

Жырлап берсе түрікменнің кілемі,
Мәңгіліктің мәуелейді гүл өңі.
Дүниенің қызыл-жасыл реңі –
Бағы жанып, тасар нұры түрікменнің.

Аламаннан ақалтеке тосатын,
Дүбір шықса дүлдүл сайлап қосатын.
Оздыратын өз атынан дос атын –
Бағы жанып, тасар нұры түрікменнің...

ТҮРІКМЕНБАШЫ ӘУЕЖАЙЫ

(Қоштасу жыры)

Желмаядай желетін желге қарай,
Алып лайнер әкетер елге қарай.
Жолдарымнан жарық боп жалқын шашар
Орманынан оғыздың ерген арай.

Шабыт құсы қонғандай, сірә, маған,
«Қош бол...» айтып кете алман бұл арадан.
«Оразгүл...» – деп ой кешті Жанар інім,
Күбірледі: «Гүлшат...» – деп Жұман ағам.

Ақ сайранын сайлаған Ата күндер,
Алтын қанат нұрыңның шапағын бер!..
Тәтті-тәтті түс көрдім түрікменде –
Мақтымқұлы ақынның мақамын бер!

Анық елсің арманы Ай таңбадай,
Көңілімнің құстарын қайтармағай!
Бес мың жылдық тарихын түрікменнің
Бес-он күнде айғақтап айтам қалай?..

Тірлігіне туыстың ғажап қалып,
Елге қайтып барамыз қазақтанып.
Күздің жарық кездерін кие тұтқан –
Біздің халық – сезгенім – аз-ақ халық.

Көкөрімнің көңілі – гүл-кілем расы,
Сұлуының көзінде іркіген жасы.
Ошақтың үш бұтындай үш бауырын
Әуежайдан самғатты Түрікменбашы...

Ж.С.О.Ж.С.О.Ж.

ГИЙОМ АПОЛЛИНЕРДЕН АУДАРМАЛАР

КҮН СҰЛУЫ

Ашыламын алдыңда – тірі адаммын,
өмірің мен өлімің сынаған мың.

Махаббаттан,

азаптан,

қуаныштан –

алынбаған азын біл, сыбағамның,
мұң мұнартып басынан мұнарамның,
шыбық емес, қолыма

шырақ алдым.

Аз кезбедім әлемді...

сынақ алдың,

тіршіліктің тілін де сұрап алдым.

Дүниені кезіппін,

қаңғырыппын,

Майданында майыспай мәңгіліктің.

Жаудың бұздым сарбаз боп тас қамалын,
жат қолына досымды тастамадым.

Әнді күттім,

арайлы танды күттім,

артын күттім армандай жарлы үміттің.

Тағдыр жазбай талайға жібек күнін,

мұң шаққанмен алдыңда жүдеп бүгін,

Түргенімді түсініп түнекті мың,
арасынан іздерсің жүректінің –
Құлып бола алмадым құтырғанға,
біздің ғұмыр толып тұр шытырманға.
Дос емеспіз сізге енді,

дұшпан да емес,
қасындамыз жаныңды құшқанда елес.
Тылсымдардың тылсымын зерделеген,
алға асыққан уақытты кері қарай
қайтара алар құдірет – мендегі өлең!
Татитұғын тағдыры ардақтарға,
шапағат бер саптағы солдаттарға!
Кезіміз жоқ ұрлаған несібеңді,
күнәміз бен кінәні кешір енді...

Көктем кетті жастықпен,
қайран көктем,
қайран көктем, қайтейін,
сайранда өткен,
Жақсылығын жаз мынау
тел емізген,
алаулайды күн-сұлу төбемізден.

Табылсаң да сен енді қасымыздан,
арай саулап тұрса да шашыңыздан,
маған деген жүрегін
мұз құрсанып
қалсын мейлі,
оянбас біздің шабыт.
Раушан гүл боп тербей бер құт-ұямды,
сен бәрібір таппайсың құпиямды.

АННИ

Техаста,

сол жағалаудың бойында,
Гальвестонға барар жолдың түбінде
гүл көмкерген сол бір аула ойымда,
гүлге оранған сол бір вилла бүгінде
сыр ашады іңірде.

Сол маңайға мен де талай бұрылғам,
гүлдеріммен тербелетін айнала.
Бір жас сұлу бақ ішінде қыдырған
қарайтұғын жай ғана.

Оған қарап көңіл талай бұзылды,
ауласының ашпаса да ілгегін.
Киімімнің қос түймесі үзілді,
неге екенін...

білмедім.

II

Мирабоның көпірінің астында
Сена көзден ғайып боп,
Махаббатым бірге кетті толқынмен,
Қарсы тұрмас менің жаным тасқынға.
Ақында да айып көп
Мұң сапырған сол түннен.

Қара түннің ұрлап іштім тұнығын,
Бір күн өтті, жалғасады ғұмырым.

Мирабомен бір болатын жанымыз,
Толқындары толқыған
Талай-талай тербететін ол мені.
Сағынышым – сары күз,
Өкініштің орнын қалай толтырам,
Елес қана емдеді...

Қара түннің ұрлап іштім тұнығын,
Бір күн өтті, жалғасады ғұмырым.

Ақ махаббат тырнап кетті жараны,
өткен өтті десек те.
Өзегіне өрт түскендер жүр азып,
өзендер мен жылдар бірге ағады.
Өміріңді – шешуі жоқ есеп де,
үмітіңді үрле тағы құлазып.

Қара түннің ұрлап іштім тұнығын,
Бір күн өтті, жалғасады ғұмырым.
Күн өткен соң апта да аппақ көбіктей,
Еридi де кетеді.

Ақ махаббат ақ самал боп ескенде —
қайран ғұмыр еліктей,
Мирабонның көпірінің астымен
Сена болып көз алдыңнан өтеді —
Бастан дәурен көшкенде.

Қара түннің ұрлап іштім тұнығын,
Бір күн өтті, жалғасады ғұмырым.

* * *

Жаздың жылы бір кешінде
Жүрген сол сәт күнде есімде.
Көлеңкелер көлбең қақты
Көлдің көлбеу іргесінде.

Көлде аққулар жүзген еді,
Жаз өтеді,
Күз келеді.
Өлді бір күн,
Көлеңкенің –
Кім болды екен іздегені?..

РЕЙН ТҮНІ

Бокалымда толған шарап
алау болып дірілдеп...
Қас қағымда талмаусырап
балықшы айтқан нұр әуен.
Қыздар жайлы ән;
түніменен жағалауда күбірлеп,
Жасыл шашын кептіреді –
тылсым тұнған бір әлем.

Айналайын, айналындар бірге
салар сазыма,
Балықшының шырқағанын
естімесін құлағым.
Көзім жеткен жер бетінде
періштелер азына,
Қолыңды бер, бұрымыңды...
Салалайын, шырағым.

О, Рейн, массың қандай?!
О, Рейн, Рейн –
Алтын түннің айналары секілді;
Жаңғырықтың жайдақ әні секілді.
О, Рейн,
бастарымыз айналғанға күлейін.

Жарылысынан сол күлкінің
бокалым да күл болды...

* * *

Бұйра толқын қойынында аунап түн,
Жағалауды өбектейді, өбеді.
Не айтады өткенінен, ардақтым,
Дүниенің дүр, дүрбелең дерегі?..

Жұпар шашқан кезінде мен гүл көрдім,
Хош иісі алып кеткен алапты.
Тасасында қалады ол бір белдің,
Көлбең қағып көрінбейді қанатты.

Төгілер сәт уақыттың бұрымы,
Гүлдерімен,

Арбауымен,

Арымен.

Раушанды өпкен бұрқақтардың тұнығы
Әуен қосар тіршіліктің әнімен.

ВАСИЛЕК

Жиырма жасар бозбала,
Балдәуренің жайлы әңгіме қозғама,
Құбыжық боп көрінеді ол саған,
Кеудесіне сұмдық толған сонша адам.

Сен

ажалдың

көзін көрдің

жүз қанша,

өмір

өмір

болмайды

екен

сызданса.

Ей, бозбала, байқарсың,

Тағдырыңды кейінгіге айтарсың.

Жиырма жасар бозбала,

Жадыңа қан себіліпті, күлме сен,

Жаныңа қан егіліпті, күлме сен.

Мәйіттерден өмір ұрлап қалмасаң

Қуаныштың бағасын да білмес ең,

Саған қарап мұң кешем.

Кешкі сағат 17-ден ауыпты,

Менен кем деп

ойламассың өткендер.

Өткен-кеткен...

көгермеген көктемдер,

Ажал жетсе өлім болмас қауіпті,

Нәр аялап сендік нәзік сананы,

Есте қалмас күндер баяу ағады.

Махаббат та
жаратылған
азаптар мен арайдан,
сенің, қалқам,
дара тұлғаң
жанға жарық талайдан.

Естелігім гүл секілді,
қара шашты Мадлена!
Шығысымда нұр секілді,
сыр секілді,
жыр секілді,
өзің қандай, Мадлена,
көзің қандай Мадлена,
Мадлена, Мадлена!

СЫҒАН ҚЫЗЫ

I

Сыған қызы, болашақты болжадың,
Тіршіліктің түйіні мен түнегін.
Тарамыстай тарам-тарам жол барын,
Әр үміттің алдымызда жүрерін.

Ақ махаббат – аюдан да ауыр мұң,
Буындары ырғалмайтын ырғаққа.
Көгілдір құс, мен өзінмен бауырмын,
Қанатсыздар қалбаңдайды бұл жақта.

Маңдайыңа жазылғаны болады,
Үміттің де үзіледі дерегі.
Алақанға аппақ нұрлар қонады,
Сыған қыздың жорамалы келеді.

II

Бәрін білді: аяғын да, басын да,
Бас айналар бал түндердің тылсымын.
Сыған қызбен сыр айтыстық расында,
Аялады арман күндер гүл-шырын.

Ақ махаббат аюдайын ауырлап,
Ырғалғаны батырады сан ойға.
Көгілдір құс ұшады жер бауырлап,
Қанатынан қан сауласа оңай ма?

Ертелі-кеш елегзітер елесі,
Жолдың шаңы, махаббат пен арманың.
Сыған қызы кезіккенде келесі
Ғұмырыңның айтып берер қалғанын.

АЛТЫН ТҮС

Терезенің әйнегінен өмірің
Күн сәулесін тұр құйып.
Тәтті ұйқыда,
сәл дірілдеп ерінің,
түс көресің тұңғиық.
Қандай ыстық, жарқын түс
Ойларға орап ояуды
Сенің түсің – алтын түс,
Сенің түсің аяулы.

Мен де көрем түсімде,
Қол ұстасып өзіңмен
Махаббаттың аралының ішінде
Нұр ішемін көзіңнен.
Күн,
Түн ғажап болмаса егер мұздар ма ем,
Уақыттың таба да алмай бір емін,
Мысық ұстап,
Қолаң шашты қыздармен
Алма теріп жүремін.

Діріл қаққан ерініңнен, деміңнен
бөлмеге нұр құйылады ақ таңда.
Көмейінен ғажап әуен төгілген
әнші құстар – бақтарда.

Солай, солай, қарағым,
Адамдардың аппақ таңға
ісі үлгі,
Бұзбау үшін мен де жөнep барамын
сенің алтын түсінді.

ПАРИЖГЕ САПАР

Құдайым менің!
Сәттілік қандай:
Өлексе өлкеден кетем мен.
Парижге барам,
Ғажайып Париж,
Іздендер мені шет елден.
Парижге барам,
Ғажайып Париж
Арлы Амур құрған негізін.
Көңілде ән-күй,
Парижде, бәлки,
Елесін көрген егізім...
Парижге барам.

Екінді
ауып барады...

АЙ СЫНЫҒЫ

Қара шашын жайғанда қара түндер
Қиялыма құстардың қанатын бер!
Ақ таңдардың койнына мұңды ұзатқам,
Түнгі аспанның көгінен Жұлдыз аққан.
Аққан Жұлдыз,
Арналы арман арда,
Сағыныштың самалы сарнағанда –
Ендіктер мен бойлықтар – бәрі көрген,
Біз сиынар жүректе тәңір өлген.
Шемен күйін шертеді шерлі кісі.
Елеусіздеу елестей ендігісі...
Көгершіндей көктемде дүркіреген,
Сенімдердің сертісің, шіркін Өлең!
Араласса жанымның мұңға жасы,
Түнектерді түремін түн баласы.
Қызықтарым қыр асса, Қайғым – жетім,
Аймалайды Аймандар Айдың бетін.
Қара түсті ақ түске көшіргелі
Тіршіліктің тартады көші ілгері.
Жұлдыз санап жататын түңліктен
Балалықтың бал шырын күні біткен.
Елес қана қоршаса есіл ерді,
Ерке кезді жыр етем несіне енді?..
Қанатын бер құстардың бұл ақынға,
Шабыт барда кезіксін сұрапылға.
Қара жердің бетінде қосым қалып,
Ақ өліммен өлейін сосын барып.

Жыр толқытқан көңілім назды айтады,
Қарашада қаңқылдап қаз қайтады.
Қара түннің қайыстай қайшылығы –
Айдын көлдің бетінде Ай сынығы...

Арқам-ай,
арқаға батты,
Ауыл тұр шайқала...
жүдеп.
Құрдасым тартады арақты:
– Уды у қайтарады, – деп...

ҚЫТАЙДАН КЕЛГЕН КИІЗ ҮЙ

– Жаратқан Алла-ау, Қытайы несі?

Киіз үй кепті Қытайдан.

– Үлкендеу ел ғой ұпай-үлесі...

Санамда менің жұт,
ойран.

Сауал тастайды кенеттен көкем,

Жанымды жегі кемірген.

– Туырлықтары кенептен екен,

Керегелері темірден...

– Заманның бұл бір сұмдығы ма екен,

Көзіміз талай көрген ғой...

– Шаңырағының түндігі бөтен,

Кіндігі бөтен елден ғой.

Киізсіз киіз үй көріп тұрмыз,

Уақыттың өкпек

суығы.

Көршіден өнер үйреніп тұрмыз –

Желбауы басқа...

уығы.

Көңілім кейде өсіп,

толатын –

Даланы кезсем

жаны әсем.

Жайлауы тозса көшіп қонатын –

Жылқылы ауылдың баласы ем.

ТҮС

Ай астынан Ай көрдім,
Күн астынан Күн көрдім.
Қараөзекке қайғы өрдім,
Шың басынан шың көрдім.

Құс дейтұғын құс емес,
Түс дейтұғын түс емес.
Сырты да елес,
іші елес...
Көктем емес, қыс емес.

Өлеңімнің өрнегі-ай,
Өмірімді өргенмін.
Ай астынан көрген Ай,
Күн астынан көрген Күн...

Сенде де ерік жоқ, бауыр,
менде де ерік,
Теңдеспеспін теңінді теңге беріп.
Күндерімнің көшіне келгем еріп,
Дөңгелек жер бетімен дөңгеленіп...

Үмітіңді үйірсе талай құйын,
Қазақ болып туғанға қалай қиын?!
Шуаққа үйің шомылып, арайға – үйің,
Айдын кешіп, айға ұштық
үнтаспадан
Айгүл шерткен аялап «Адай» күйін.

...Елге қайтам,
Ел – Анам, кием – Дала,
Иордания!
Қиян шет, иен дала,
Жар болады Жаратқан Иең ғана.
Алты қазақ Амманда жылап қалды:
– Хабар алып тұршы, – деп, – жиен бала...

Тағдырымның бар шығар шын білгені,
Жырақтарда жылытты жырдың лебі.
Аммандағы Адайлар,
Үріндегі
Жиі есіме түседі бұл күндері,
Іздеп келсе тойлар ем, шіркін, мені!..

ЖАҢҒЫРЫҚ

*Жартасқа бардым,
Күнде айқай салдым,
Одан да шықты жаңғырық...*

Абай

Дауысым шықты жаңғырып,
Жан-жағым толған жаңғырық.
Сізден соң өмір-өлеңге
Біз қайдан келдік қаңғырып?
Адасқан күшік секілді
Ойларым жұртта қалды ұлып.
Тұлпар тұяғы кетілді
Алашқа тілеп Арлылық.
Ей, Шыңғыстаудың баласы,
Запыран құстым зар қылып,
Қазақтың қайран даласы –
Жаңғырықтардан мәңгіріп,
Есімнен кетті тандырып...

Беу, елімнің ерен Абайы,
Теңіздей терең Абайы,
Ататын таңның арайы,
Шұғылаға тұнған маңайы.
Санама мені пендеге,
Өзіңді көрем түсімде.
Жартасқа бардың сен неге,
Жаңғырық есту үшін бе?..

Қара көңілдің жарығы ең,
Халқымды бастар мәңгілік.
– Абай! – деп айқай салып ем:
– Абайла! – деді жаңғырық.

Аймалап өстік Күн-Айды,
Көкейде көктеп көп өлең.
Жаңғырық шықса жылайды –
Абыралы, Мыржық, Дегелең...
Жаңғырық естіп құрсақтан,
Ұрпақ боп тудық күнәлі.
Абайдың өзі мұң шаққан –
Меңіреу жартас тұр әлі.
Жаңғырды бүгін тау іші,
Жанымда менің жанды үміт.
Рухымның өлмес дауысы –
Шыңғыстан шыққан жаңғырық...

АСТАНАДА. АҚПАНДА...

Астана жұртын айналған...

Махамбет

Ақын жоқ, Қараөткелде менен асқан.

Ғазиз

Белім шықпай жатқанда бесікте мен,
Керуен соққан кездерден көшіпті өлең.
Астанада,
 ақпанда,
 ақ боранда
Аппақ-аппақ түстерді кешіп келем.

Ақпан әні,
 Астана,
 көшең де кең,
Ақ бораны – аппақ нұр десем бе екен?
Ел қондырған Есілдің жағасына
Есіл де есіл,
 есіл жұрт есен бе екен?

Барысқа да ұмтылар бақанды алып,
Қазақ деген – нар халық,
 атан халық.
Ұтылмаса жарады,
 жұтылмаса –
Жалмауыздың аузында жаһанданып.

БАЯНАУЛА. ТҮНГІ ТІЛЕК

Жасыбайда,
Көлдiң бетi жайнаған жасыл айна.
Жұпар шаштым жұптасып
жұлдыздармен,
Ғазал оқып ғаламат ғашық Айға.

Саған келем сарғайсам саялауға,
Саялауға,
арымды аялауға.
– Баяны жоқ тiрлiктен баян тауып
Кел, – дейдi Баянаула.

Баяным-ай!
Қос бүйiрiн көгiнде таянып Ай,
Бұлт көше ме басыңнан баяғыдай?..
Бұлт кетпесе басыңнан баяғыдай,
Бiздi де ая, Құдай!..

ҚАРА НӨСЕР. ҚАРАША

Тегене-көктің тесілді түбі,
Қап-қара нөсер құйылды.
Есілдің сонда есілді күні
Қараша айында биылғы.

Көңілім, көкпен жарасасың ба,
Тағдырым едің,
Таң,
Арай...

Қарайлайтындай қарашасына
Қарашадағы қарағай.

Жүректі түртіп оятты-ау мұңым,
Жабыға қалған жайым бар.
Сан ағаштардан саяқтау бүгін
Жалаңаштанған қайыңдар.

Керім кезімнен келемін қайтың,
Күзеуге көшкен жұрт едік.
Өліара шақтың өлеңін айтып,
Қап-қара нөсер тұр төгіп.

Төбеңнен нұр боп төгілген үнім,
Ей, арғымақ ердің баласы!
Өмір де бүгін,
көңіл де бүгін –
Қыс пенен күздің арасы...

* * *

Жыр жауған жылы күндерім –
Нұр жауған ғұмырымда едің...
Тұлпардың тұғырында едің,
Бұлақтың тұнығында едің...

Жастығым – жасыл бақ,
Арман –
жылдарда,
ғасырда қалған.
Жаңаарқа Жазирасында,
Баянның басында қалған.

Көз ашып көргенім еді,
Өлеңнің өрнегіндегі;
Есілдің толқынындағы
Көкшенің көлдеріндегі.

Сыр айтпай сырғалым қалды,
Мұнартты...
мұң қалындады;
Қаратау қатпарындағы
Алатау шындарындағы.

...Ойымды демесең бөтен,
Өзіңмен кеңесем,
көкем,
Елсізде елендеп тұрмын,
Мен сізге не десем екен?!..

* * *

Жабырқаулы жаным неден жазықты,
Өректіме,
өңмендеме,
тұра тұр.

Сұр қаланың сұрқай өңі қажытты –
Сұры қандай сұрапыл?!

Жусан иісі,
бұлбұл даусы жоғалған,
Шұбырынды болмаса да
ақтабан.

Торыққан да
тозған бәрі,
тоналған,
Тас көшеде тас адамдар қаптаған.

Мұнар тауы мұң қосады мұңыма,
Қайран өлең!
Сен екеуміз шаршадық.

...Радио да тиіп бітті жыныма:
«Алматының алмасы...» – деп ән салып.

ҚАРАШАМЕН ҚОШТАСУ

Қап-қара түнек

қара тұманды

Қап-қара түндер ішкенде;

Қоңыр қаздардың қанатындағы

Қараша сырғып түскенде...

Әжімін көрдім нұр сіңген күздың,

Гүлдердің солған сабағы.

Күні таусылып күрсінген күздің

Қабарып кеткен қабағы.

Мезі бір әнді мезгілдің легі

Таласа айтып барады.

Селсоқтау көңіл,

сездірдің нені –

Қараша қайтып барады.

Қайтып барады қараша бүгін,

Қараша қайтар,

қар түсер.

Жалғыз қалғанда жарасар мұңым,

Жанымды жеген жалқы шер.

Күрсінген күзбен достасқам,

шыным,

Сайларға қашты сая түн.

Қарашасымен қоштасқан жырын

Бізден соң жазар қай ақын?

ЕЛЕС

*...Ақ шаңдағын даланың бұрқыратқан,
Талдыеспеді Ғалымжан жылқы баққан.*

Бала күнгі өлеңнен

Бетпақдала белі еді
Көкалалы табынды
Тебінге айдап салғанда.
Өткен күннің өлеңі
Тербетеді жанымды
Арна керіп арманға.

Бетегелі беткей-жыр,
Ардакүрең аңсарым –
Тұма көрсең қанып іші!
Көңілімнен кетпей жүр
Сары далада – сары сағым,
Сары белде – сағыныш!

Бал түнімнің бөлшегі,
Балаусамды баққа мал!
Шалғын шырай шақтағы ән.
Арман дүние өлшемі –
Ақ қардағы ақ сонар
Ақпандағы ақ боран.

Ақ өлеңдей азырақ
Ұйқасы жоқ көлгір түн,
Өзің едің көргенім.

Ақ түтекте азынап,
Көкалалы көп жылқым,
Көз алдымнан көлбедің.

Қасиетті қара қос,
Айдалада айман-ән,
Саған жетсек ырым-құт.
Есінде ме,
 бала дос,
Сексеуілдің жайнаған
Шоғын үрлеп жылындық.

Дүбір тілер дүлдүлге
Аппақ әлем бұл өзі
Күнге бұрар бетіңді.
Бір білерім – бұл күнде
Бетбақ жонның мінезі
Бетбақ әйел секілді.

Жиі көрем түсімде,
Өң мен түстей өтті күн,
Өмірді өпті өлеңім.
Қара қостың ішінде
Сексеуілдей тектінің
Сөнбей қалған шоғы едім...

* * *

Есінді жи!
Жырларыңды жаз, Ғалым!
Қаңқылдатып қарашаның қаздарын.
Шабытыңнан шалғындағы шық еріп,
Қара бауыр бұлттар көшсін үдеріп.
Ұлар ұшар Ұлытаудың биігі,
Сахараның жолды кессін киігі.
Түсінесің...
Естілгенде күй үні –
Кісінесін қысырақтың үйірі.
Жыр-Тәңірдің қорғасын ой ауыры,
Ұлпа күннің еріп кетсін сауығы.
Шырқарымның шыңға асылып шырайы,
Тұлпарымның көбіктенсін сауыры.
Арналарын ақ толқындар кергенде
Жыр іздеген шаттықтан да, шерден де;
Күн астының Күнікейін іздеген
Ақын деген ел боламыз біз деген.
Иір біткен бұтағындай еменнің,
Бал мен уын ұсынғанда келер күн...
Жырларымның жанарынан жас тамып,
Қара жерде қара мамық жастанып
Мен жатқанда...
Мұнар көктен мұң іштім,
Қызыл арай құшағына ап қыр үстін,
Көрімдігін берер сәуле көгілдір,
Өзегіме өрт боп түскен өмір бұл.
Қарашығымдағы қара өлең...

* * *

Қаратаудың басынан көш құлады,
Тағдыр-қамшы арқамнан осқылады.
Көрігімді қай ұста қыздырады
Көңілімді қай үміт хош қылады?..
Қаратаудың басынан көш құлады.

Қаратаудың басынан көш көрінді,
Қап-қара түн жаулайды кешкі өңірді.
Желкенімнің желкесін жел қиғанда
Толқын-тірлік сындырған ескегімді.
Қаратаудың басынан көш көрінді.

Қара нардың айналды ыңыршығы,
Бұлт астынан бедеу күн қылымсыды.
Бүркіт болып кеткен соң қара қарға
Іркіт болды әжемнің ірімшігі.

Қу тірліктің бітпесе қырсық әні,
Қара жолда төзім де тұншығады.
Қасқа тана тұлыпқа мөңіресе –
Қара қаншық қайтадан қыңсылады.

Айыра алсақ алыстан ақ-қараны,
Басымызға бармақтай бақ қонады.
Ерден қалса – сұлудан сайқал шығып,
Белден қалса – бесті айғыр ат болады.

Көш келеді...

бетке алып құбыланы,
Аққу-армандарымды кім ұғады?
Баптағанда қыран құс қызылды ілсе,
Ақтабанда азған ел шұбырады.

Көгершіні көңілдің дүрлігеді,
Жылатады бұл өмір,
күлдіреді.

Қаратаудың басынан көрінген көш
Қайда барып тоқтарын кім біледі?..

АЛҒАДАҒЫ АҚҚУЛАР...

*Ақтөбенің Алға ауданында
мұнай қалдығы төгілген көлде
аққулар қырылып қалды...*

Теледидар хабарынан

Жосықсызға жолығып,
Айдындарым аймандай.
Толқындары торығып,
Қара шашын жайғандай.

Тәтті ұйқымды...

өлеңді

Тоғыз бөліп түнімен.
Ей, жүрегім,
сен енді –
Қобыз болып күңірен!

...Асылдарым бар еді,
Жасылдарым бар еді,
Жарық күнде жыртылдың.
Аққу құсым Ары еді –
Аққу текті жұртымның.

Талып таңғы тасқында,
Шырқыраған шырайлым.
Қалдығының астында
Қалғаның ба мұнайдың?
Күдіреті-ай Құдайдың...

Аққулар-ай,
ардам-ай,
Шер күйім боп шертілген.
Жалғаны көп
жалған-ай
Өлмесімді өлтірген.

Өксісе өлең өлкесі,
Жыршылары жылай ма?
Айдын көлдің еркесі
Тұншығады мұнайға.

Запыран құсып
қақтым зар,
Алжастым да адастым.
Алғадағы аққулар –
Арман әні Алаштың.

Қайда қанат қақтындар,
Мұнар күннің мұнды әні.
Алғадағы аққулар –
Арсыздықтың құрбаны.

Қайығымды тербеген,
Бозда, толқын,
сен де ертең.
Аққуы жоқ көл деген –
Ақыны жоқ елмен тең...

ҚОС ҚАРАҒАН

Елге барам,
ермінез досқа барам,
Қасиетті, киелі қосқа барам.
Қозы көштен жолымды тосқан анам.
Қою түннің қойнына кіргенде әлем
Қоңыр қырды қоритын қос қараған.

Мұнар күнге мұң шақса мұңлық өңір,
Қос қараған қоритын қырды қоңыр.
Өткен күннің өзегін тілгіле,
Нұр!

Бір күн өмір баяны басымызда,
Тұнығына тұманың тұнды көңіл.

Жарықтарға жасымнан жаным алаң,
Талмаусырап тал түсте сары далам...
Сарғаяды,
сағымнан сабыр алам.
...Айлы түнгі жұлдыздың сәулесіне
Армандарым қозыдай жамыраған.

Есіл мекен,
ескі көз,
есімдегі,
Белден асқан бейбақша бесіндегі,
Келмей кетсем кешігіп,
кешір мені;
«Қарағандай қарағым, қараңдамай,
Тартпаймысың көңіліңнің көшін бері».

Сыр тартады сырбазым
сырласынан,
Сол бір сырды тыңдауға жылда асығам.
Сұры қашып сүп-суық сұлбасынан,
Қарсы алады
талықсып таң самалы,
Қос қараған қараңдап қыр басынан.

Көсілгенмен көнермей көңіл-құмай,
Топырағымда торықтым тобылғыдай.
Көсегемді көгертер көгілдір Ай...
Елге қарай қойғанмен елеңдетіп,
Өлеңдетіп қоймайды өмір бұлай.
Қосқа барам,
қос қараған...

СІЗДЕЙ АСЫЛ ТАБЫЛМАС...

(Аяулы анам Ақторсыққа)

Анам келді ауылдан...

асыл анам,

Аспаған да таспаған,

тасымаған.

Фашық адам ол өзі ақ дүниеге –

Ақ сүт беріп біздерді асыраған.

Анам келді ауылдан...

қайран анам,

Шолпан анам ол менің,

айман анам,

Жайған адам жүрегін жарық күнге,

Ай нұры боп ұл-қызын аймалаған.

Жылу жетті жаныма жеміс егер,

Өлеңі өмір өренмін,

өрісі өнер.

Анам келді ауылдан,

Алатауым,

Қуанышын ақынның бөлісе гөр!

Анам келді ауылдан арна кеуде,

Тамылжып кеп табыстым таңғы әуенге.

Көгал қуып келмегем Көктөбеге,

Алматыға келмегем алма жеуге.

Шаңыраққа шырай боп,
ісіме – құт.
Көңілінің көгілдір құсына еріп,
Анам келді ауылдан бір көруге
Жиі-жиі жүрген соң түсіне еніп.

Анам келді ауылдан,
нұр аймала:
«Пана болсын, жарығым, Құдай ғана».
Мамырың боп күтеді,
тамырың боп –
Азамат пен Саламат,
Гүл-Айдана.

...Алатауға Арқадан Ана келді,
Бір тойлайын жиып ап тамам елді.
Мендей ақын табылар іздегенге,
Сіздей асыл табылмас маған енді...

СЕКСЕУІЛ

Тамшы су тілеп ырымға
Ақ жаңбырларға алаңдар.
Бетпақтың бетпақ құмында
Сексеуіл өскен алаң бар.

Тағдырдың талма толғағын
Көтергендерді күндеме!
Шегір құмдардың шерлі әнін
Шертеді шебер шілдеде.

Сексеуіл мұнды пішінде
Көктен нұр тілеп көңілі.
Қаңсыған құмның ішінде
Кезеріп кеткен өмірі.

Алақан жаю аспанға –
Қасірет...
 қайтіп жан шыдар?..
Мерейің тасып мастанба,
Ілінген бұлтқа тамшылар!

Көрдім де сұрын
 мұңдандым,
Сексеуіл соры – бес елі.
Жолдарын көшкін құмдардың
Қайыспай түзде кеседі.

Ай-жұлдызды аялап тұрғанымда,
Көздерімде,

қарағым,

мұң қалың ба?

Өтеді өмір уақыттың шырмауында,
Осылай бір жыр жаздым түнгі ауылда.

АЛМАТЫ

Жазылмаған жыр ма екен,
Шертілмеген сыр ма екен?
Көктөбенің етегі –
Көктем көшкен бір мекен.
Алмасы да азайып,
Арнасы да азайып,
Қайран шаһар ғажайып
Сәл мұңайып тұр ма екен?

Шабыт болып шарықтап,
Бақты құшқан Алматы.
Жеті өзеннен қалықтап
Аққу ұшқан Алматы.
Желтоқсанның жанылған
Қайрағындай Алматы.
Азаттықтың сағынған
Байрағындай Алматы.

Арайларың өпкенде,
Көгеретін көктембіз.
Көктөбедей көк белге
Өлең іздеп жеткенбіз,
Өмір іздеп жеткенбіз.
Сайрағасын ұмтылдым
Таңда құсым, Алматы.
Қазақ деген жұртымның
Арманысың, Алматы.

Тұндыратын тұмамды
Тұнығымсың, Алматы.
Мұнар-мұнар мұнарлы
Ғұмырымсың, Алматы.
Ақын болып фәниге
Кірдік кеше, Алматы.
Өлең атты сәбиге
Кіндік шеше – Алматы.

ҚАРАША АУЫЛ...

Сөйгүлікке сән болған

дала,

сәуір,

Жүрегіңнің жазылмас жарасы ауыр.

Шұғылаға арайлы шуақ сұрап –

Құбылаға қарайды қараша ауыл.

Айдындағы Ар тілеп шағалаға,

Сағынышын сарнатқан самалаға.

Қазақ деген қазбауыр бұлт секілді

Қара қазан,

қара орман,

қара бала...

Тірліктегі сол өлке тірі қайғым,

Шытынайды шырайсыз шыныдай мұң.

Қан базардан қамығып қайтып келем –

Сәулесіндей дірілдеп сынық Айдың...

Кер күндерде кермектей дәуір лебі,

Ауыр ма еді,

білмедім,

жауыр ма еді?

Балдай бақыт өлеңнің өзегінде

Сәуле ойнатып...

сәскеге сәуірдегі...

Сыры дара жүректі

жыры дара

Шомылдырып алсам ба шұғылаға?

Жарасы ауыр жанымды жабықтырып

Қараша ауыл қарайды құбылаға...

* * *

Сапардың түсті орайы,
Мөлдіре,
дала қайнары,
Орыстың орман-тоғайы,
Ақ қайың, қарағайлары.

Өрнегін өріп өлеңнің,
Дүбірді кештім дүрмекпен.
Көгілдір құстай көгердім,
Көгілдір әлем,
гүл көктем.

Үмітім үндей үздіккен
Айындай екен деп қалдым.
Көгілдір көзді қыз біткен
Қайыңдай екен деп қалдым.

Жасылдарыңды жан құшып,
Сарғайды санам күзіндей.
Жапырақтағы таңғы шық:
– Үзілем, – дейді...
үзілмей...

Қайранда қайырладым мың,
Керім бір кезім –
келгенім.

Қарағай, қайыңдарыңның
Желегін желмен тербедім.

Көңілдің ашып түндігін,
Толғандым,

толдым,

толыстым.

Ормандай ойға сүнгідім
Орманын кезіп орыстың.

* * *

Жаныңды жан қала ма жан ұққанша,
Зарымды жырға айтайын зарыққанша.
Көктемді Көкше қырда билетейін
Қонғаның, өлең шіркін, анық болса.

Арманның арғымағын төске өрлеткен,
Өлеңім өзектегі өшкенді өпкен.
Көгертіп кетті ме екен көңіліңді
Көкшеден көкжиекке көшкен көктем?

Көңілім көктем туса көк тірепті,
Оранған ормандарым отты лепті.
Бұлдаумен жүрген кезде бұлалықты
Бір дәурен басымыздан өтті-кетті.

Бір дәурен өтті-кетті мына бастан,
Сыр ашып,
сырнай тартып...

сынамастан...

Жырыма жыр қосады жылымық күн,
Мұңыма мұң қосады мұнар аспан.

Көңілдің көктем туса сенде алаңы,
Сенделдім сергелдең ғып ен даланы.
Көгіңнен көктем есіп көгердің бе,
Керілген Көкше қырдың кермаралы?

Бір әнді Біржанша айтып дүркіреген,
Бұланды бұлтыменен бір түнегем.
Көктемді Көкше қырда көгертейін
Қонғаның анық болса, шіркін өлең...

Суыртпақтап сыр айтайын досыма,
Жерортада жеткен жерім осы ма?
Сары белдің сағымына оранып,
Сағыныш боп сарнап жетсем...

шошыма!

* * *

Жаны асыл мұрам,
дара шұғылам,
Арымның арын аршыдым.
Қара өлеңімнің қарашығынан
Біршып бір кеткен тамшымын.

Баурайды, белді
баурағанда өнім
Сырнайға саз боп үйлестім.
Жыр жазбай кетсем –
жаураған жаным –
Жұлдызсыз түндей күй кештім.

Ақша қардайсың,
ақша маңдайсың,
Сағынышымды айттым сағымға.
Жүгіріп өткен ақ самалдайсың
Сәуірдің сәруар шағында.

Сарғайып санам сені іздеуші еді,
Сарылуға да жан шыдар.
Өмір мен Өлең...
егіз деуші еді –
Сол сөздің жаны бар шығар...

Кеппесе бақыт кенезен,
Айнамкөз күнде ақмандай
Толағай сырды сол өзен
Толғатып...

толқып жатқандай...

* * *

Көз алдымда көктем боп тұнған елес,
Назға мені бөлендер,

сазға мені –

Ақ қағазға жазғаным жыр ғана емес,
Жаратқанның маңдайға жазғаны еді.

Арманымды аппақ нұр тербеткенде,
Көгорайда көгеріп,

көктеп едім.

Көктем болып көштім де,

сол көктемде

Етегінен енші алдым Көктөбенің.

Аппақ нұрға кеткелі мен ілесіп,

Сұлуларды сүйгелі өліп-өшіп...

Күндерімнің тұнады көзінде шық,

Өзегінен өлеңнің өмір есіп...

Көктөбеде көрдім сан көктемдерді,

Жырлар іліп жұлдызға

сырғалы үміт.

Аппақ нұрға оранып жеткендерді –

Ақындар деп айтады мұндағы жұрт.

Бұл сапарға шыққанда басқаша едім,

Асылымды арзанға алмастырып.

Келеді енді...

тағдырым тас көшенің

Тағыларын балаққа жармастырып.

Өлеңімді өбекте,
өткел беріп,
Өмірімнің өзегін өпкен арай.
Көктөбенің басынан көктем болып
Көшіп кетіп қалғанша көкке қарай...

«АРЫС ЖАҒАСЫН» ТЫҢДАСАМ...

Өмір-өзеннің арнасыменен
Ағысқа қарсы жүзген ем.
Арыс ағаның жалғасы мен ем –
Арыстың қызын іздеген.

Арыс дегенің ақ теңіз болар,
Толқынның әнін...
тосқанбыз.

Айна қыз,
сіздің әпкеніз болар –
Шәмші ағам әнге қосқан қыз.

Біздегі сезім тербеткен көкті
Ақ махаббатпен алғашқы.
Ұзатылған қыздай сол көктем кетті –
Сәуірге зауза жалғасты.

Сертіне берік сері едім мен де,
Ауылы шалғай,
жері алыс.
Өзгеден, қалқам, өлеңім кем бе,
Толқымай жатыр неге Арыс?..

Шерлінің бәрі шерменде ме екен,
Өкпесін айтар өткенге.
Гүлдері неге тербелмеді екен
Аңқылдап ақын жеткенде?..

Айырма,
тағдыр,
бағынан гүлді,
Ай, жұлдыздармен сырласам.
Алыста қалған сағынам күнді –
«Арыс жағасын» тыңдасам.

Сәуірдің тағы ерітті лебі,
Сәуірде туған Ар едік.
Сіздің ауылда өрік гүлдеді –
Біздің ауылда қар еріп...

ЕРЕЙМЕНДІ КӨРГЕНДЕ

*Бүркіт ұстап басыңа шығар ма едім,
Көзіме бір көрінші, Ерейментау!*

Иманжүсіп

Жазып кетем тасыңа
Өмірімнің өлшемін.
Бір шығаршы басыңа,
Ерейментау!
Еңселім!..

Сары белдің сырындай,
Көк жүзінен құйған нұр.
Иманжүсіп жырындай
Иманыңа иландыр!

Дүлдүл өлген жер осы
Сағынайдың асында.
Есіл күннің елесі –
Ерейментау басында.

Көш келеді ақтабан,
Көкейдегі мақам – мұң.
Құлагерді жоқтаған
Зарындай боп Ақанның.

Әні ұласқан сәніне,
Арқа елінің алқасы.
...Лыпып-ақ тұр әлі де
Батыраштың балтасы.

* * *

Сенің көзің тұңғиық,
тылсым әрі,
Тылсымында талайлар тұншығады.
Айдындағы аққудың бір сыңары,
Шырайыңнан шалқиды жыр шырағы,
Сенің көзің тұңғиық, тылсым әрі...

Сезімдердің лауласа оты арада,
Ертем сені жонға да, жотаға да,
Ертегідей ертеңге ертем сені,
Боталаған көздері бота бала.

Сені көрсем толқиды тереңде ағын,
Керім күннің кездіріп кемел бағын.
Көрмей қалып...

өзімді көп алдадым

Көздеріңде керемет өлең барын.

Біздің баста, ботасы,
құралай шақ,
Сол күндерді өтерміз ұдайы аңсап.
Барып қайтып жүрейін,
барып қайтып
Базарымның барында бұлағай сап.

Өлең жазып кетейін таңға тұма,
Дақ түсірме, қарағым,
арлы атыңа.

Жаным қалып барады,
жаным қалып –
Тәнім кетіп барады Алматыға...

Бойына гүлдің нұр сіңген екен.
Жүрегім, жырла!

Дүрсілде бекем.

Жөн сұрап едім...

Шығыс шынары

Әлия есімі – Күршімнен екен.

Қабақта қос ай қағыса калған,
Асып-тасқандай ағыс арнадан.
Ақ көйлегіңнен айналдым, қалқа,
Аппақ тәніңе жабыса қалған.

Шайқалмай жүрген тұнығың бардай,
Нұр үнің қандай, қылығың балдай.
Бұраң беліңе созыла жылжып
Өрілген өрім бұрымың қандай?!

Анарың алма, гүл ерін...

Түстей...

Сезім шарабын жүр едім ішпей.
Шелектеп күйған мынау нөсердің
Толастамауын тіледім іштей.

Бастап тұр сезім құмай-күнәға,
Жылайды қайың,

сынайды дала.

Жыр отын жағып жылытып алам,
Шығыстан келген шырайлы бала.

Мәуелі кештің әні бақ шығар,
Ұғады бізді жаны жақсылар.
Аспанның асты тұрағым еді,
Қолшатыр – бұл да шаңырақ шығар.

Айдыннан сол ма көшкенің күз кеп,
Аққу ең жеткен дос көңіл іздеп.
Қараңғы түнде ғайып боп кеттің
Көлігің келіп...

– Хош болыңыз!.. – деп.

Жол тосқан бірге серігім менің,
Елестей ерке елігім дедім.
Әлия қыздай жалт бересің бе,
Сағыныш болып сері күндерім?

...Жүрекке бүгін ән ұялай ма,
Сырымды жырым жариялай ма?
Ақ жауын жауған Алматы түні,
Күршімнің қызы Әлия қайда?!
...Бассам ба екен «Жариям-айға»?!

НАЗЫМХАТ

Құстар,
сендер қияға самғайсыңдар ғой,
Ұшасыңдар ғой жыраққа.
Аспан мен жерді жалғайсыңдар ғой,
Жетесіңдер ғой мұратқа.

Иландырмайды Ар атын Иман,
Ел деген елдің шетінде.
Қанаттылардың қанатын қиған
Жер деген желдің өтінде.

Дуылдап айтар думанның әні
Түрмейді түннің түндігін.
Қанатсыз болып туғанның бәрі
Аспанға қарап жүр бүгін.

...Сендер самғайсыңдар ғой, құстар!

Көктем көздің жасындай боп сырғи ма,
Сырғи-сырғи бет түзедік ылдиға.
Өткен өтті...

құрысын бәрі, Гүлмира,
Есіңе алып жүресің бе әлі, Гүлмира,
Ай алқалы, күн сырғалы Гүлмира.

КЕР БЕТЕГЕЛЕР

Беткейді бастап өрге төбелер,
Тереңдерімді тербете берер.
Көтеріп басын көрісті күнмен –
Кер бетегелер,
кер бетегелер.

Тұрғандай Тұран ән құшып тағы,
Есімнен бұл сәт мәңгі шықпады.
Бетегелердің бетін жуады –
Тамыз айының таңғы шықтары.

Бауырын сүйсе белде самалы,
Бетеге басын төрге салады.
Беткейден орын берген тағдыры
Жусанның иісін бермесе-дағы.

Беткейім,
белім...
Төбеде – Күн, Ай,
Кетейін бәрін өлең етіп-ай.
Керім кездермен келісе қалған –
Кер бетегем-ай,
кереметім-ай!

Көрсетіп көгім төтен өнерді,
Өткінші жауын өте де берді...
Аласа деуге ауыз бармайды –
Беткейге біткен бетегелерді.

Тимеген кез тағдырдың ақ таяғы,
Тұлпар күннің тербеткен бапты аяңы.
...Қыдырбай да қыран боп самғамаған,
Молда бола қоймаған Мәктай әлі.

Орман ойға оралған отты өлеңі,
Бір әулеттің – біз деген – көк терегі.
Әкем салған төрт бөлме кішкене үйде
Үлкен-үлкен армандар көктеп еді.

Әкең, балам, осы жер – ержеткен жер,
Сезімінің селдірін селдеткен жер.
Ақ батасын атаның қабыл етіп,
Ақ тілеуін анамның тербеткен жер.

Сүрлеуімді осы жер – жол қылған жер,
Самал болып аймалар тоңдырған жел.
Ұландарын ұядан ұшырып сап,
Қырандарын қияға қондырған жер.

Күнге қарап ашылған есігі де,
Құтхана еді сай әке есіміне.
Ескі жұртты ескі үйдің орны деме –
Махаббат пен бірліктің бесігі де.

Ағайыны,
туысы,
дос өрісі,
Қуанышы,
қызығы – осы ел іші.
Жатыр әкем бауырында Арап қырдың,
Туған жердің төскейі – төсеніші...

Қараөткелдің бауырында
қалың шұбар,
Көкмойынға үкілеп
тақтым тұмар...
Иманжүсіп

«Қараөткелдің бауырында қалың шұбар...»
Басымдағы бұл-дағы бағым шығар,
Сағың сынар сәтке де
жаның шыдар.

Жалған дүние жалт еткен сағым шығар,
«Қараөткелдің бауырында қалың шұбар...»

Толғауымен тірліктің тоналды ай, жыл,
Бота болып боздады Боралдай-жыр,
Аққу-қазым айдынға оралмай жүр.
«...Талай қатын қазақта ұл туғанмен –
Бәрібір Иманжүсіп бола алмай жүр».

Жауын барын сезгесін,
дауыл барын,
Алашым деп аян ғой ауырғаным...
Сары белдің сарғайтпай сауырларын.
Бауыры бүтін елміз деп басын қосты –
Қараөткелдің бауырында...
бауырларым.

Шырайына нұр ойнап шығады күн,
Шұрайлысы-ай сол маңның шұбарының,
Тұнығында тұнады тұма жырым.
Қарашаңырақ,

Қараөткел,

Қара қазан –

Қазақ үшін болғалы бір-ақ ұғым.

Өткен күннен айтады өлең дерек,
Өлең барда ойламан өлем бе деп.
Иман аға,

біз қашан төмендеп ек?

Көкмойынға үкілі көз сап тұрмын –

Мойнындағы тұмарын көрем бе деп...

ҚЫЗЫЛ ІҢІР. ҚЫЗЫЛЖАР

Қызылжарда қызарды қызыл іңір,
Көңілімнің ерітті мұзын іңір.
Аппақ-аппақ арманның аралында
Ақ дариға күндердің қызығы жүр.
Қызылжарда қызарды қызыл іңір...

Төбемізге төнгенде төстегі бұлт –
Көңілімде көгерді өшкен үміт.
Қызылымен есімде,
қызыуымен –
Қызылжарда ақ қайың кешкен ымырт.

Сапарларға сәт туса дайындалар,
Күнім қалар көгімде,
айым қалар.
Жастығымдай жап-жасыл желегімен
Аппақ-аппақ армандай қайыңды арал.

Қайғыны естен шығарып,
уайымды естен,
Шал ақынның ауылы шайыр дескен.
Қызыл,
жасыл,
ақ түсті арман арал...
Қызыл іңір,
Қызылжар...
Қайың кешкем.

Шоқ-шоқ қайың,
шоқ қайың,
топты қайың,
Ақ самалын өлеңнің соқтырайын.
Ақ дүниеден адалдық іздегенде –
Ақ қайыңдар,
сендерге кеп тұрайын.

Қызылжарда қызарды қызыл іңір,
Көңілімнің ерітті мұзын іңір.
Аппақ-аппақ арманның аралында
Ақ дариға күндердің қызығы жүр.
Қызылжарда қызарды қызыл іңір...

ЕСІЛ АҒАДЫ...

Есіл ағады,
Есіл ағады
Ақбұйра толқын жарды ұрып.
Есіл аққанда есіп ағады,
Жағада жартас жаңғырып.

Сырбазым сыңғыр,
сыңғыр етеді,
Сұлулар таққан сырғадай.
Түрілген сонау түннің етегі –
Ұйқымды қайтсін ұрламай?..

Есіл ағады,
Есіл ағады
Мағжанның жүйрік жырындай.
Мені де бір қыз есіне алады
Тарқатып өрген бұрымдай.

Есіл ағады,
көсіле ағады,
Есіле ағады ерке өзен.
Көңілге мәңгі көшіп алады
Аққудай арлы сол кезең.

Арнанды көріп толтырған нұрдай
Жаныңа келіп көсілдім.
Есілдің ерке толқындарындай
Ағып барады есіл күн...

Естінің толқын есін алады,
Аймалап Ай, Күн – жарық құт.
Есіл ағады,
 Есіл ағады,
Есіл ағады, жарықтық...

* * *

Сеземін нұр-шырай барын,
Бағыма балаған ғұмыр!
Тыпыршып, тыншымай жаным
Аңсайды аламан-дүбір.

Өмірден сый күттім керім,
Жаһанның мұрагеріндей.
Жүйткіді жүйрік күндерім –
Ақанның Құлагеріндей.

Жігерін жанымайды Ерім –
Көрерін көргеннен бері.
Тұлпарды танымайды Елім –
Толыбай өлгеннен бері...

Қайтейін...

 ұзарды күнім,
Өкпемді өмір қысады.
Ұяттан қызарды бүгін –
Қамшымның тобылғы сабы.

Жөн еді...

 сезбесем мүлде,
Естімей даладан дүбір.
Өзіңмен кездесем күнде –
Бағыма балаған ғұмыр!

ЖАСЫБАЙ КӨЛІ

Жасыл айдын,
жасымнан ғашық айдын,
Мөлдірейді жанары Жасыбайдың.
Жетегіне жылдарды ілестіріп
Өтеді де кетеді осылай күн.

Күй шалғанда көңілді әрі-сәрі,
Көз алдыңнан көлбеңдеп бәрі ұшады.
Баянауыл баурайын базар етіп
Тамылжиды тамыздың таныс әні.

Мұң қалады төсінде қыр-алаптың,
Жылғалары жанымның,
жылап ақтың.
Жасыбайдың жағасы жасыл құрақ,
Қимай-қимай көшеді мүбәрак күн.

Соңы тұйық соқпақтың
басы қайда?..
Бастап мені әкелер Жасыбайға.
Өмірімнің өрнегі өлең еді –
Көңілімнің көлдері тасымай ма?!

Баянаула басында бала қыран,
Бақ саулайтын секілді балағынан.
Жасыл айдын,
жасымнан ғашық айдын –
Жасыбайдың жас көрдім жанарынан.

Ұмытқалы не заман сайранды ұлың,
Сая іздеген сайғақпын сайдан бүгін.
Жалаң аяқ жүгіріп жағалаумен –
Қайраңдайды қайраңда қайран күнім.

Көлдерімнің көңілін кім аулайды,
Тырналардың тізбегі тыраулайды.
...Жасыбайдың жанарын жәудіретіп
Баянаула басынан күн аунайды.

ҚОҢЫР

Қоңыр күз,
Қоңыр жыр ма едің,
Қоңыр күй тербеп кешімді,
Қоңыраулы керуен күндерім
Қоңырқай тірлік кешірді.

Қозы көш жерден көрінген
Қоңыр қаздардың тізбегін
Қоғасы біткен көлімнен
Қобыздай сарнап іздедім.

Қоңырым озып пырақтан,
Қом сулы қоныс гүлдеген.
Қоңыр жел есіп қыраттан,
Қоламталарымды үрлеген.

Қоңырқай тартты өлең де,
Қонатын басқа бақ қайда?
Қоңыр қозылар көгенде –
Қотарып ішер ақ қайда?..

* * *

Бір өлеңім бар еді,
Бір өлеңім болғанда —
Аққу текті Ар еді,
Заманының зары еді,
Ғаламының әні еді.
Бір өлеңім бар еді,
Бір өлеңім бар еді.

Бір өлеңім тірі еді,
Ғашық болып дүниеге —
Дүрсілдеген жүрегі.
Шуақ шашқан күн еді,
Төскейде өскен гүл еді,
Үздіккен бір үн еді,
Бір өлеңім тірі еді.

Бір өлеңім...
Бір өлең,
Жапырақ жайса жыр емен,
Жайнап өмір сүрер ем.
Тілегім ең тілеген,
Әулием ең түнеген.
Сен де мені білер ең,
Бір өлеңім...
Бір өлең...

* * *

Қарашада қалмайды гүл ағашта,
Мына дәурен тұрмайды мына баста.
Шыр айналып шылбыры,
шыдам бітіп –
Жер тарпыды тағы да құла қасқа.

Алтын кірпік арай күн,
арманым ең,
Тағдырым бар табысар тандарымен.
Жауыздықпен шабысты жан-жүрегім,
Ауыздықпен алысты ардакүрең.

Тұлпарларым,
дүлдүлім,
арғымағым!

Мәңгі бағым...
Тандарды таңға ұрамын.
Шалдығамын көмбеден көре алмасам,
Зар қыламын айта алмай Ардың әнін.

Мұңайтады мына күн мұңлығыңды,
Жын-жыбырға түргізіп түндігімді.
«Елім-айды» ертемен еңіретіп –
Сүргендеймін бұрын да бұл ғұмырды.

Безеріп бел,
өксіп қыр,
жылады ауыл,
Жаратқанның ести ме құлағы ауыр?..
Желбауымды желкелеп желпілдеткен –
Басқа дауыл, білерім, мына дауыл.

Арманым-ай!
Алды-арты айран-асыр,
Жырларымды жолыңда пайдаға асыр.
Асылыма араша түсе алмаған –
Жайма базар секілді жайма ғасыр...

Ажары да ашық екен ақ таңдай,
Базарына жетсе деймін қақталмай.
Аузын бұған қытай қаптың ішінде
Тағдырының бар салмағы жатқандай.

Мұқым қайғы...

Таяз бақыт.

Күз.

Қала.

Сықырлайды аяз-уақыт сыздана.
Жын-ғасырдың жүгін жеңілдетем деп
Қап арқалап бара жатыр қыз бала.

Маңайында мезет сайын мың дүбір,
Мың дүбірден мұң ішеді мұңлық ұл,
Көздеріңді көктем көміп...

тұнды гүл.

Соңғы өлең боп басталады бір өмір –
Соңғы өлең боп үзіледі бір ғұмыр.

Ей, соңғы өлең!

Тамырларда тулашы,
Сен де, мен де сол ауылдың тумасы.
Шағаласы шабытымның, шулашы!
...Өмір, өмір өлең бола алмайды,
Өлең деген – өмір екен турасы...
...Ей, соңғы өлең!..

**АҚПАНДА. АҚӨЛЕҢДЕ.
АҚ АЙДЫНДА
(Лия Жақановқа)**

Айнала шомылғандай арай-нұрға,
Ақпанда,

Ақөлеңде,
ақ айдында.

Тербеліп,
тебіреніп талай мұңға –
Ағатай, келіп қалдық қалай мұнда?!

Беу, шіркін!
Айдын қандай,
ақпан қандай?!

Ақөлең ақ ниетін ақтарғандай.
Ағатай, біздің сапар ақ болғандай,
Басына Балқаш көлдің бақ қонғандай.

Ақөлең – балықшы ауыл алыстағы,
Сенімен келіп едік табысқалы.
Жігіттің ақ айдында Арыстаны,
Әуенді түсінетін ағыстағы –
Ағатай, жатыр білем ән ұшқалы...

Басына Балқаш көлдің бақ қонақтар,
Ақ айдын,
Ақөлеңде.
Ақпан,
Ақ қар.

Ақ әлем, ақынында ақ қанат бар,
Ағатай, қалсын біздер жаққан оттар.
Ақ айдын,

Ақөлеңде.

Ақпан...

Ақ қар.

Ақ дүние, сені аңсаған асыл жыр ек,
Көзайым күнді іздеген жасыл жібек.
Ағатай, қалмайықшы

жасып,

жүдеп...

Тағдырдың уын ішкен,

тасын күреп,

Ақөлең, біздің жүрек – ғашық жүрек.

Ақпанда алыс қырдан тапқан өлең,
Қанатын ақ айдында қаққан өлең,
Арманды арна болса ақтарар ем.
Жарық күн,

жалғыз өлең жаттаған ем...

Ақөлең...

айналайын аппақ әлем...

ЕРУ ҚОНДЫ ЕЛУІҢ...

(Әбубәкір Қайранға)

Әбіштай,
Әбубәкір,
досым Қайран,
Елуге еру қонып қосын жайған.
Жырды нұр санайтұғын жан құрдасым,
Бұл ғұмыр тұрады екен осындайдан.

Барында базарының бақ сынатқан,
Кеудесі – толқын-толқын Ақсу аққан.
Тағдыры – тарғыл түсті Тарбағатай
Ақын боп жолға шыққан Ақсуаттан.

Елуің еске салды қайдағыны,
Қайран дос –
Әбубәкір Қайранұлы.
Алысқан ауыздықпен арғымағым,
Арыстан – алам деген айдағыны.

Бұл елу еру қонар тұғырың ба?
Еріп бара жатқандай ғұмырың да
Қасқыр жайлы жыр жаздың итшілемей,
Аспан жаққа бір қарап ұлыдың да.

Бақ түнеткен бастағы байлық осы,
Қасымызға тікпесін қайғы қосын.
Енді елу жыл іздесең таба алмайтын
Жайлыбайдың Ғалымы – жайлы досың.

Толқынымды толқытты қайдағы ағыс,
Алашыңды аялап,
 аймалап ұш,
Еңку шалып елуге келген ерім,
Қайран күрдас,
 қайран дос,
 қайран Әбіш!..

БАБАЙҚОРҒАННЫҢ БАЛАСЫ
(Қасымхан Бегмановқа)

*Үстiмде сур шинелiм,
Ақсаңдай басып келемiн.*

Қасым

Өтiрiк емес,
 расым,
Сенбейсiң, бәлки,
 сенесiң.

Үстiнде қара плащың,
Ақсаңдай басып келесiң.

Ауылдан кеттiң адасып,
Өткенiң өкпек...
 қарашы.

Қарашығында – Қарашық,
Бабайқорғанның баласы.

Жыр жазып едiм төгiлiп,
Қайда деп менiң сыбағам.
Есiнен танып егiлiп,
Еңiреп кейде жылаған.

Ей, Қасымхан дос,
 құрдасым,
Шерменде жанды шер меңдер.
Жыласын ақын,
 жырласын,
Көз жасын сүрте көрмендер!

ҚАЗАҚЫ ӨЛЕҢ

Өмір,
сенің арнаңа түсіп ақтым,
Толқын-толқын күндерді ұшыраттым.
Бізің бастан бір дәурен жалт береді
Үйіріндей үріккен қысырақтың.

Жарық таңның жалқыны –
жалғасқаным,
Ардың әні –
шырқаған алғашқы әнім.
Мұнар-мұнар мұнартқан бір керуен,
Мендегі мұң,
бауырым,
сәл басқа мұң.

Жыр қақтадым жанымның жалынына,
Ырғақтарым – шабыттың шарығына
Қайралды да...
қосылып күңіренді
Шалдар шалған қобыздың сарынына.

Дүр дүние,
дүрмек пе,
дүрбелең бе?
Белгі болып қалармыз бір белеңде.
Осы өлеңді жазбай-ақ қояр едім
Жалғандығын жалғанның білмегенде...

* * *

Жаныма жақын жандайсың, жаным,
Қандай шыдамың,

Ардай сыңарым.

Тағдырдың уын татып көрмеген
Балдай шырағым.

Күн болып шыққан күнім дейін бе,
Қырқада өскен гүлім дейін бе?..
Өткінші күннің өкпек желінен –
Түңілмейін де.

Ай болып туған айымдаймысың,
Ай аймалаған қайындаймысың?..
Сүйіп қалғанмын,

жиып та алғанмын –

Ғапыл ғаламның уайым-қайғысын.

Сыңардың сырын сырлас ұқпады,
Мұнарамызды мұң басып қалды.
Тоспайды көңіл шырынын ғана,
Қоспайды өмір шын ғашықтарды.

Баянсыз күннен бақыт көрмеген,
Дүлдүлің өтер уақыт-кермеден.
Ардай сыңарым,

балдай шырағым –

Тағдырдың уын татып көрмеген...

* * *

Бәрі ағады,
керуен-күн ағады,
Қалың тұман жасырып мұнараны.
Тұңғыықтан зәмзәм боп тұнады ел,
Тасқайнардың мөлдіреп тұмалары.

Бұл фәнидің бітпейді сұраулары,
Қарт таулардың басынан күн аунады.
Мұңға малған күздегі көңілімді
Тырналардың тізбегі тыраулады.

Кер заманның желі де қатты еседі,
Басымыздан баянсыз бақ көшеді.
Бақ көшеді,
барыңды ап көшеді
Арман болып арудың ақ төсегі.

Бас қатады
өзіңді өзің білмей,
Сор айдаса солады сезім гүлдей.
Жазалайды талайлар жаныңды жеп,
Мазалайды сан ойлар көз ілдірмей...

...Серік болса сенімің иманыңа –
Жаратқанның жарығын қиғаны да.
Ақ-қараның арасы ашыларда –
Бір қарармын,
дүние,
дидарыңа...

ЖАЛҒЫЗ ТАМШЫ

Төбел арай төбеге төркіндейді,
Таң тонасын тамыздың көркін, мейлі.
Жапыраққа ілінген жалғыз тамшы
Жанардағы жастай боп мөлтілдейді.

Күрсінгенде күмілжіп күз реңі,
Сүреңсіздеу сүмбіле сүзіледі.
Жапыраққа ілінген жалғыз тамшы –
Демі бітсе үн-түнсіз үзіледі.

Тұнық сырдың тұңғиық тұмасындай,
Өміріңнің өрнектер жыры осындай.
Жапыраққа ілінген жалғыз тамшы –
Түнгі нөпір нөсердің мұрасындай.

Жасын кешкен жанымның жарқылы –
жыр,
Алды – уайым тірліктің,
арты – дүбір.
Жапыраққа ілінген жалғыз тамшы –
Маңдайыма жазылған жалқы ғұмыр...

Сайрар кезде сайрасын тоты бақта,
Торықтырма,
тонама,
тоқыратпа!
Жалғыз тамшы ілінген жапыраққа
Үзіледі...
сіңеді топыраққа...

Арайларын Арымның аршыды нұр,
Сал,

сал дәурен,

сал дәурен,

салшы дүбір!

Жалқы жыры жалғанның жанымдағы –
Жапыраққа ілінген тамшы-ғұмыр!..

БІР ТҮП ЕМЕН

Бұтақтары майысқан бір түп емен,
Сені көрсем безеді күлкі менен.

Мұңайтасың,

сыбырлап сыр айтасың:

«Тағдырымның жағасын жыртып өлем...»

Қайыспайтын қайсарлық – бір түп емен.

Бір түп емен!

Сен осы білесің бе?

Қырқасында қыраттың гүл өсуде.

Қатарларың көп еді бой түзеген

Сонау жылы айналды күресінге.

Ажалдары – адамның үлесінде.

Жасыл қырдың – тұрағың – жартасында

Басындырдың тағдырдың балтасын да.

Бір түп емен

шөңге боп қадалып тұр

Арқа-жарқа таулардың арқасында.

Тірлігіңнен кейде осы қорқасың ба?

Бір түп емен,

түсіңе мұң кіре ме,

Жылата ма немесе

күлдіре ме?

Наурызда сары уыз жапырағың

Тірлікпенен қауышып дүрліге ме?!

Сарғайыпсың жетпей-ақ сүмбілеге...

Бұтақтарың бүтіндей майысады,
Жанарыңнан жаз туса жай ұшады.
Алмағайып бұл тірлік алма-кезек
Өмір-өлім бойында сайысады.
Сені көрсем қабырғам қайысады.

Ей, адамдар!

Тағыны таласаң да,
Тектіліктің тәніне жара салма.
Бір түп емен!

Мен сені күтімі жоқ –
Жетім қалған ұқсаттым қара шалға...
Мәуелім-ай, алдымда аласарма!

Бір түп емен!

Көрдің бе, ашылды күн,
Жапырағың жаяды жасыл гүлін.
Өр тұлғаңмен көтеріп тұрғандайсың –
Сайқал өмір сыйлаған ғасыр жүгін,
Талақ етіп тағдырдың тасырлығын.

...Түсіме ендің сен тағы,

бір түп емен.

Жаным жасып қалғандай нұр тілеген.
Жастығымнан басымды жұлып алдым –
Жамау болмай жүрекке – жыртық өлең!
Бір түп емен...

* * *

Астана мынау шамдары жасыл-қызылды,
Тербетіп тұрған таңдары ғасырды, бізді.
Жинауға жүрміз Алаштың алауыз ұлы
Шашылып кеткен сынығын асылдың ізгі.

Ұйқы ашылғалы не заман,
жұрт ашынғалы.
Жұрт ашынғалы көгімнен
бұлт ашылмады,
Тап бастыра ма, жоқ, әлде
қақбас қыла ма –
Астаң да кестең Уақыттың
бұрқасындары?

Өзегімдегі өртімді өмірім жүндеп,
Өксітсе қалай айтамын өр ұлыңмын деп?
Арқаға жауған ақ қардай аяулы-ақ еді,
Қалмаса деймін қайранда көңілім кірлеп.

Тұрамыз біздер Алматы – сауық қалада,
Сауық қалада әзірге қауіп бар, аға...
...Нашақор Коля түнімен ойранды салып,
Маша апай бізді жасырды тауық қораға.

Сағымы сәнді сары бел – өскен тұғырым,
Қимай да қимай қол бұлғап
көшкен-тін ұлың.
Сонарға сайлап жүр едім,
сүркөжек болмай –
Көкбөрі болса жарады қос бөлтіргім.

Көктөбе жақтың баурайы – көгорай белең,
Көгорай белең қырқадан көп арай көрем.
Көктерек күнге қол созар көктемі туса
Өкпелеп жүрме біздерге, өлең-ай, өлең...

Көгімнен түнде жұлдыздар жанып ағады,
Жанған жұлдыздың ақ таңға табы қалады.
...Арқадан келген ақынның арқасы қозса –
Аспанға көшіп, ақ сарай салып алады.

* * *

Ай көрдім,
 аман көрдім бұл айды да,
Қарғамай қасқаны да, Құдайды да.
Күндерің ұқсамаса шырайлыға
Тұндырған тұма суы лайлы ма?!

Қатыны ортекедей ойқастаған,
Ақыны орамсыздау ой бастаған.
Заман-ай, әңгүдік таз той бастаған,
Заман-ай, қотыр серкеш қой бастаған.

Сарқырап бұрқамайды құздан ағын,
Жарқырап шырқамайды қыздар әнін.
Құзырға иілмейді қалталылар,
Қызылға шүйілмейді мұзбалағым.

Кез келді қоңсы қонар,
 келші, арманым,
Жүрегім жылағалы –
 дел-сал жаным.
Сарғайып сары белден таң атқанда
Сар желісті құлаға ер салмадым.

Қасірет –
 қосылғаны сорға қайғы,
Қазанат шідерімен жорғалайды.
...Самсаған жұлдыз көрдім сүмбіледе,
Ай көрдім, аман көрдім толған Айды...

* * *

Киік-күндер көкжалдан қашқан саяқ,
Тастарды аяп тұрмын мен,
аспанды аяп.

Менің жыртқыш жылдарым азуына
Аққу-жырды басады жасқанбай-ақ.

Жыр саулайтын жүректен
қан саулаған.

Жастық жылап барады жан сауғадан.
Бау-шалмадан ақ орда ада болып,
Тауысар болды төзімін аусар балаң.

Қыз бен гүлді жыр етіп арайлана,
Талай шайыр өткен жол,
талай дана.

Сұламадан сау жеткен өлеңімді
Бура-қоғам шайнайды қалай ғана?

Ұлтым қайғы кешкенде,
жұртым қайғы,
Сарыт уайым сағаты сыртылдайды.
Ақындары алақан жайған елдің
Қатындары қол бастар ұл тумайды.

* * *

Өмір кештім,

мен де бір өмір кештім,
Көрпесіндей сусыған көңілдестің...
Көздерінен күндердің шуақ еріп,
Көгорайлы көктемді қуады елік...
Арлы армандар – арнаға толтырғаным,
Жартастарды сүйеді толқындарым.
Ақ қар еді туғанда...

ақпан еді,

Аппақ әлем бөледі баққа мені.
Ақындардың ат қосып санатына,
Аққулардың жыр жаздым қанатына.
Тынышымды алған тылсымдар –
тілдескенім,
Тұлпарына ешкімнің мінгеспедім.
Көңілімнің көмбесін жиі ақтарып,
Сазға біткен сары ағаш сияқтанып –
Солқылдадым,

несіне жасырамын?

Сонан кейін сізге аян тасығаным...
Өлең болып өріліп өскен өңір,
Көлбең-көлбең етеді кешкен өмір.
Сәуле ойнатып сұлудың сырғасына –
Күнім шықты өрмелеп қыр басына.
Төңірекке төбел нұр төккен арай,
Көкжиегім кеңіді көкке қарай.
Басын иіп тұрған соң еңіс біткен,
Мен өзімді іздедім кеңістіктен.

Он бесінде туған Ай толысарын,
Жол біткеннің бір жерде тоғысарын
Ұғып бүгін:

«Ай-хой!» – деп дауыстадым,
Қарғам, сенің қай кітап тауысқаның?
Өмір кештім,
мен де бір өмір кештім...

Шырағдан

Толғау және поэмалар

Ақынды аяла, аспан,
аяла күн,
Төр етіп төскейіңді саяладым.
Көлінде Жасыбайдың сайран салып,
Ақбеттен асқақтаттым Баян әнін.
Жасыл бел,
жасыл әлем,
сая бағым,
Айдында аққуымды аяладың.
Жыр етіп алдына әкеп жая аламын
Қазақтың қай алқабын,
қай алабын.
Баянсыз баяны бар бақи күннің,
Баянды ғұмыры бар Бай Ананың.

Баянтау!
Баурайың – ән,
бағың – дастан,
Көркінді жыр етеміз жаңылмастан.
Көздері көлдерінің жәудіресе
Айнымай қалады екен қарындастан.
Көлдері аумай тұрса қарындастан,
Баянды бар ма әлемде сағынбас жан?
Асық боп өтері анық Ақбеттауға
Ғашық боп осы өлкенің маңын басқан.
Күні алау көңіліңнің шаңын басқан,
Түні анау
бақыт тербеп,
бағыңды ашқан.
Айынан аспандағы арай саулап,
Сайынан Сарыарқаның сағым қашқан.

Сұрғылт тірлік телісе мұң-наланы,
Таусылған жұрт қайтеді
күнде амалы?

«Баянаула басында балалы құр...»
Баурайында тал-қайың ырғалады.

Ойға батқан сыр тарттым орманынан,
Әулиетас,

Найзатас,

Қорғанынан:

Топ терегі толғанып томсырайып,
Тобылғысы бастады толғанып ән.
Ізін кессем бабамның

өр,

бағылан,

Соқпақтары салады жолға бұлаң.
«Баянаула басында балалы құр...»
Қызғыш құстан аумайды көл қорыған.

Тар жол,

тайғақ кешулі қиындықтың

Бәрін жеңдің,

жазмыштың сыйын күттің.

Тұлпарыңнан тұсамыс алынбаса
Ұрпағыңнан мызғымас ұйым күттің.
Тұрмағасын басыңда

дүйім құт күн,

Күдері жал күндердің

күйін күттің.

Тоғайтады көңіліңді

тоқсан толғау –

Соны айтады баласы Сүйіндіктің.

«Өтеді екен дүние қас қағымда,
Ойнап-күлген жарасар жас шағында...»
Аяны бар Мәшһүрдің түсіне енген,
Баяны бар таңбалы тастарында.
Қырандары шың-күздың бастарында,
Бұқар баба жырының астарында.
Сұлтанмахмұт,

Жүсіпбек,

Олжас болып –

Асуынан Ақбеттің аспадың ба?

Жиендері бұл елдің:

Жұлдыз Шоқан,

Қаныш,

Әлкей,

Шәкені – асқарында.

Баянаула басынан бұлт сейілсе,

Жұлдыздары самсайды аспанында.

Дала, расы, жаралған

Ақық,

Ардан,

Баламасы Баянның –

Ақын,

Арман.

Өріміне өлеңнің өкінбейін –

Қапияда мергендей қапы қалған.

Тірлігіңнің аты – өмір,

заты – жалған,

Керуен соққан күндердің

хаты қалған.

«Ақ сиса» ақын Мұса өткен

Ақбеттауда –

«Мұстапасы Шорманның атын алған».

III

...Ай өтті – Жаяу Мұса тас түрмеде,
Таланып қандалаға,
аш бүргеге.

– ...Оязға арыз айдап несі бар, ей?!
Шығарған өз үкімін қашқын неме!..

Тар қапас,
темір тордан терезесі,
«Пендеге пенде болған»
деген осы.

Есіңнен тандырадай
ер егесі
Ережесіз ғұмырдың ережесі.

...Сонымен тас түрмеде Жаяу Мұса,
Көңілі көп тобырға қаяу Мұса.
«Көлденең көк атты» деп ойламандар,
Сезімі сергек,
жаны ояу Мұса.

Өрт болып өзегінде лаулап арман,
Тағдыр бұл –
тасқа барған,
тауға барған.

Ғұмыры қосылмайтын соқпақтары
Шорманның ұрпағымен дауға қалған.

Осында ұры-қары,
қашқын көші,
Тобылдың тор терезе,
тас түрмесі.

Тамсанар талантыңа орын емес,
Қан сорар қандаласы,
аш бүргесі.

Көктеген көктем сайын көп өлеңнен,
Бүр жарып кетсең сен де көгерер ме ең?
– Ақынды абақтыға айдатқан кім,
Түрмеге Жаяу Мұса неге келген?

Сайраған бұлбұлы еді жыршы бақтың,
Көңілдің көк толқыны, тыншып ақтың.
Байжанның баласының өлеңінен
Жауабын бірге іздейік бұл сұрақтың;

«...Сәлем айт
көп Қаржастың баласына,
Қалдым мен Мұстапаның жаласына.
Әкенді өлтірген кім – мен білмеймін,
Сонда да құнын менен аласың ба?

...Тобылға он екі жыл мен айдалдым,
Артымда елім, жұртым, бәрің қалдың.
Адамға еш жазығым жоқ болса да,
Нақақтан жазаландым,
көп сандалдым».

Зауалды басқа берме,
Кұдай, тағы,
Шырайын шындығыңның жыр айтады,
Жыр айтса жанымызды мұңайтады.
Елім деп еңіреген елік көңілі
Өлеңді Жаяу айтпай кім айтады?..

Көңілде қайырлаған қайран күйсің,
Қайрылсам қайырмаңа пайдам тисін!
Екі бас бір қазанға сыймағандай –
Бір елге екі Мұса қайдан сыйсын?!

Келе алмай кей жақсымен келісімге,
Келтелеу ой болған соң
кегі ішінде.

Әке – Шорман,
ағасы – Мұса мырза,
Бір тентек жүрген шығар ел ішінде.

Қорлыққа көнбес еді,
күші аса емес,
Жаяудың көрген күні –
қысас,
егес.

Сол маңның содыр мінез
сойылшысы –
Шорманның Мұстапасы,
Мұсасы емес.

Жаяудың көрген күні –
түрме,
дырау,
Арты қайыр боларын білмедің-ау.
Ақ самал аңқылдайды ақын мінез,
Ел мынау,
сөгілмеген ірге мынау.

Алдыңда сенің жарық күнің көрер,
Құлаққа құбыладан үнің келер.

*Биікте Көк Тәңірі,
Төменде қара жер жаралғанда,
Екеуінің арасында адам баласы
жаралған...*

«Күлтегін» ескерткішіндегі жазу

Сау тұрғанда қара жер.
Көгім,
 Күнім,
Өріп берем өлеңмен өмір гүлін...
Баян жайлы аңыз көп осы өңірде,
Баян еткім келіп тұр соның бірін.

Арай сүйіп аймақты
 Ар тұнғандай,
Шұғылаға шуағы шарпылғандай.
Адам Ата – Хауа Ана кезікпей-ақ
Қасиетті қара жер бар тұрғандай.

Өткені – өлең Баянның,
 сыры – ертегі,
Онсыз қазақ қалайша күнелтеді?
Адамзат аз,
 ұрлығы саз заманда –
Екі қауым ел жайлап бұл өлкені.

Жаз кеп қалып,
 соңынан күз кеп қалып,
«Сен» деп қалып бір-бірін,
 «Сіз» деп қалып.

Екі қауым ел жайлап бұл өлкені,
Ғұмырының баянын іздепті анық.

Тірлік, шіркін, көкпар ма,
аламан ба?

Адам кейде ұқсайды жаралы аңға.
Шұрайлы да шырайлы жерді көріп
Екі қауым басыпты:

«Мен аламға...»

Таласыпты көркіне таңдай қағып,
Таңдай қағу аяғы

дауға айналып.

Алақандай атырап дауға айналса,
Егіз жатқан екі жұрт жауға айналып.

...Қасиетіне бас иген қатынасқан,
Бөлекшелеу жаралған заты бастан.
Осы өлкеде көріктің көрігіндей
Аппақ Ана болыпты ақылы асқан.

Ақиқатын айтайын сөз бергенде ел,
Таразылап өздерің
безбендеңдер!

Аппақ нұрдан жаралған Ақ Ананы
«Бай Ана» деп атапты көзкөргендер.

Аян болып бұл талас аумағына,
Батырына сұрапты сауғаны да.
Игі жақсы жиылып Бай Анадан
Кесім сұрай келіпті дауға мына.

Тірелген соң тұйыққа тұйғын ері,
Бірін-бірі ала алмай шүйлігеді.
Шетін даудың шетіне шығар емес
Жақсылары екі елдің,
игілері.

Қайырламай тірліктің кемесінде,
Қарсы жүзіп толқынға келесің бе?
Шешімімен, кесектеу кесімімен
Қалды мәңгі сол аңыз ел есінде.

– Ертеңі бар елміз ғой, өсер егіз,
Толып тұрған жазуға пешенеміз.
Бай Ананың ауылы болсын мәңгі,
Көгермейді дауменен көсегеміз.

...Кең өлкенің ырысы жатар асып,
Емес бізге дау-дамай ата кәсіп.
Бай Анаға баянды болсын айтты
Батар кеште екі жақ баталасып.

...Төбел күнде төсінен күй ұққасын,
Бабаларым бауырында ұйықтасын!
Бай Ананың баянды ұрпақтары
Баянтауға өтеді иіп басын.

Іздегенде мұхиттан мұрамызды,
Құба жонды қиялап,

кұла дүзді,

Баянаула,

Бай Ана,

Баянауыл...

Тарқатайын осылай бір аңызды.

«... Ақ сиса, қызыл сиса, сиса, сиса,
Жарасар қамзол сұлу белін қиса.
Шорманның Мұстапасы атымды алып,
Атандым сол себептен Жаяу Мұса.

Ақ сиса, қызыл сиса, сиса, сиса,
Қалмайды кімдер жаяу зорлық қылса?
Жиылып орыс, қазақ қашқын дейді,
Көрермін ақыр бір күн күнім туса.

Жаныма батқандықтан ашынамын,
Мен неге жаяумын деп басыламын?!
Малым жоқ Шорман айдап алатұғын,
Қорлығын Мұстапаның паш қыламын...»

Жаяудың көрген күні – құса-нала,
Қанатсыз биікке құс ұша алам ма?
«Қалмайды кімдер жаяу зорлық қылса?...»
Соны ерте сезініпсің,
Мұса баба.

Қасиет табылады қай арнадан,
Айдынға қайық салса аяулы арман.
Шорманның Мұстапасы атын алса
Мұсадай «Ақ сиса-ақын» жаяу қалған.

Ай нұрын аялаған асыл күйдің
Рухынан от оранып,
жасын кидім.

Аттыны ат үстінен домалатқан,
«Ақ сиса», аруағыңа басымды идім.

* * *

*1840 жылдардың екінші жар-
тысынан бастап Баянаула тү-
гелдей Орыс казачествосының «за-
пас» жеріне айналды. Қыс қыстау,
жаз жайлауы тарылған Шорман
тұқымының Айдаболдың Малқо-
зысымен, Жаяу Мұса елімен егесі-
нің басталған кезі осы тұс.*

Өткеннің өксігінен жаным жүдер,
Өлеңім, өзекті өрте,

бағымды бер!

Сен неге жар салмайсың, Жасыбай көл,
Сен неге толқымайсың, Сабындыкөл?!

«Ақ сиса» – арман дүние,

жыр-аңыз де,

Шындықтың шырайына шырақ ізде!

Бабалар өшкен, өлген,

өскен, өнген –

Талатын құс қанаты құла дүзде.

Бұл өлке ақынынан жыр күткендей,

Көңілдің көп құстары дүрліккендей.

...Шорманның қыс қыстауы –

Қызылағаш

Ішіне мәңгілікке сыр бүккендей.

Жүгінген Қүдіретке Құран ұстап,

Бабалар тастап кеткен мұраны ұқсақ...

Қызарып батқан күнді Қызылағаш

Түр әлі қимастықпен шығарып сап.

Ақынның айналғандай мұндасына,
Қыраны ұя салған шың басына.
Сен әлі мөлдірейсің, Шорманбұлақ –
Сыр айтып ақ қайнардың тұнбасына.

...Тарихтың аршылатын көмбесінде,
Тұлпардың тұғырында,
кермесінде.

Ел ауған, қайың сауған сонау жылдар –
Күй тұнған домбыраның пернесінде.

Сонау жыл – жарық күннің жамалында,
Көк аспан,

қара жердің жанарында.
Тоғыз түн толғатсаң да таусылмайтын
Қобыздың қасиетті шанағында.

Жарық күн жандарына жара салған,
Кезің жоқ,

мәрт бабам-ай,

аласарған.

Қалың қол ат ойнатып, казак келіп –
Баянның баурайына қала салған.

Сайлап ап бес қаруын

жарақтанған,

Қалың қол ауылды алған,

алапты алған.

Атойлап ат ойнатқан атаманға –

Тосылып қыр қазағы қарап қалған.

Уақыт – жемтік болса,

Заман – қарға,

Бағдар жоқ оң мен солды бағамдарға.

Қаржастың қалың елі
бағым еді,
Жайлауы тарылған соң амал бар ма?

«Арқада бір құтым бар – Мұса,
Шорман,
Ежелден келе жатқан ескі қырдан...»
Сал Біржан әнге қосып әуелетсе,
Кең алқап керілетін кешкі нұрдан.

Айнымай ай санаған ықыластан,
Күні жоқ ағайынмен шытынасқан.
Арқаның Мұса, Шорман құты болса –
Қалайша қас қағымда құты қашқан?

Көңілің көп құстарын көлбеткенде
Қалады мейірімге шөлдеп пенде.
...Баянға орыс-казак жиылып кеп –
Қала сап, қада қақты сол көктемде.

* * *

Ай, Баянымды алғаны –
Сая күнді алғаны.
Саялымды алғаны –
Аяғымды шалғаны.

Баянтауды алғаны -
Жасыбайды алғаны.
Жасыбайды алғанда –
Басыбайлы алғаны.

Кім сұрайды сауғаны,
Қалың мұңың шер ме еді?..
Ақбеттаудың таулары,
Сабындының көлдері...

Қыран көрдім ұшырып,
Құзға барып құлады.
Қызылағаш қысылып,
Шорманбұлақ жылады.

VI

*Аздың да ісі бітер ме,
Көптің де ісі жетер ме?
Көп ішінде бір жалғыз
Сөйлеп те сөзі өтер ме?..*

Бұқар жырау

Қанатсыз құс биікке ұша ма екен?
Аяғын кім жүйріктің тұсады екен?
Айдап алар малы жоқ өрісінде,
Көп ішінде бір жалғыз...

Мұса ма екен?..

Өткеніңді тастамай күресінге,
Күй күмбірлет!

Күндердің күнесінде!

Бай Ананың кезінен Баянтауда –
Бақыт құсы ұшып жүр,
білесің бе?

Бұлағай күн бұзса да көңіл хошын,
Өрге тіккен өрені өмір қосын.
Мұса, Шорман өрісі тарылғаны –
Өрт шалғаны,
дарифа-ай,
ел іргесін!

Кер күндер-ай,
керілген кермедейсің,
Тереңімді тербетіп,
тербегейсің.
Сен не дейсің,
Ақбеттің асулары,
Ащысудың өзені,
сен не дейсің?!

Түгел сөзің түбі бір...
Түс,
аңыз ба,
Қанат байлап,
білмеймін,
ұшамыз ба?
«Ақкелінге қалашық тұрғызам...» – деп
Жоғарыға хат жазған Мұса мырза.

Мына хаттың мәнісін жұрт аңдады,
Көңілінің жер тарпып тұлпарлары.
Атамекен –
Ақкелін,
Ақшоқысы –
Айдаболдың Малқозы бір тармағы.

Есеңгіреп ел іші...

қалды бөрі,

Жапандағы жартастар жаңғырады.

– Айдаболдың айбалта ұстайтұғын,
Айналайын ағайын, бар ма ұланы?!

Сынаққа алар тұл тағдыр талай ұлды,
Аямай төк,

Ақбеттау,

арайыңды.

Орыс-казак олжаға батты білем,

Қырқыстырып қырдағы ағайынды.

Солдан соқса сол дауыл – сор айнала,
Өкпек желі өткеннің...

солай, бала.

Олжабайдай батырдың ұрпақтары

Олжа бола қоймайды оңай ғана.

Мұң шақпайсың сен неге, мұнар далам,

Шыңдарыңда шалқиды шырағдан-ән.

...«Ақ сисалап» араңнан ақын өтті

Ұлтарактай жері үшін ұрандаған.

Ақбеттаудай,

Жасыбай,

Баянындай...

Қайдан тапсын тірлікте сая мұндай?!

«Ақ сисалап»,

арындап,

аршындады

Жаяу Мұса жарқылдап жай оғындай.

Тоқсан төртте жасым бар,
Енді жүрек басылар.
Мені жүргелі жатырмын,
Қоштасайық, халқым-ай!
Еңбегім сіңген Ақшоқым,
Содан орын қазындар...

Жаяу Мұса...

Алас!

Алас!

Алас күн!

Гәккү саздар – толы әні.
Айдынына Алаштың
Аққу-қаздар қонады.

Талапайға түстің бе,
Талайыңнан қаштың ба?..
Қара жердің үстінде,
Көк аспанның астында.

Шырағыңа білтемін,
Шақпақ жақсаң лаулаған.
Қазақ деген жұрт едім
Аққу-қаздан аумаған.

Тағдырыңа алаң кім,
Туған жердің тұнығы.
Жаяу Мұса бабамның
Тоқсан төрт жыл ғұмыры.

Көктем көктеп...

күз келген,

Бай Ананың таулары.
Ақшоқының біз көрген
Алақандай аумағы.

Қазақ үшін, білгенім,
Баянаула – бақ отау.
Ашық болсын күндерің,
Қаратау мен Алатау.

Тарқамайтын тойым ең,
Ұлы Дала қорғаны.
Үш Қиянның бойы мен
Қызылжардың орманы.

Өзегіндей өмірдің
Өлеңімді өргенмін.
Киесі бар жерімнің –
Иесі бар...

Сол – менмін!

Шайқалмаған ырысы,
Сөнбейтұғын жақса оты.
Бұл қазақтың, дұрысы –
Әр шоқысы – Ақшоқы.

Желпілдемей түндігі,
Тірлік кешкен жасымай.
Бұл қазақтың, шындығы –
Әр өзені – Жасыбай.

Жаудың шықса жат үні,
Қорғап ата мұраны.
Жаяу-жалпы ақыны
Алдаспан боп шығады.

Тұнық көлдей тұнамын,
Жерұйығым...

талас көп.

Күнге қарап тұрамын:

–Алас!

Алас!

Алас! – деп.

Жаза алмаймын жарқын жыр,
Тамылжымай таң нұры.
«Ақ сиса» боп қалқып жүр
Бар қазақтың тағдыры...

Соңғы сөз немесе Жаяу Мұса ауылы

Баянауыл бауыры,
Ақбеттаудың етегі,
Жаяу Мұса ауылы –
Тектілердің мекені.

Қапияда қапылдым,
Сырын тыңдап сол маңның.
Атын алған ақынның
Мұстапасы-ай Шорманның!

Көкірегі – жыр-көрік,
Күшәк жайған бауыр көп.
Жаяу Мұса жыр болып,
Жаяу Мұса ауыл боп.

«Ақ сиса» – ақын, арың ба,
Айтты бізге сол әнің –
Жаяу Мұса барында
Мұстапалар боларын.

Сансыраған санам мұң,
Саңырау боп сорлайды.
Бұқары жоқ заманның
Абылайы болмайды.

Өтер-өтпес бекер күн,
Жапырағымды жаям да.
Мен келермін, кетермін –
Баян іздеп Баянға.

Көкірегі күй далам,
Айналайын, Ар мекен!
Ақындарын қинаған
Қазақтай жұрт бар ма екен?!

Тартып туғам тегіме,
Оман жұрттан ой аулап.
Жаяу Мұса еліне
Келем талай жаяулап...

Сал-серіге лайық
Сарыарқаның сауыры.
Қалды артымда мұңайып
Жаяу Мұса ауылы...

КИІКҚАШҚАН

(Поэма)

*...Көздері мөлдіреген ақбөкенді
Адамның баласынан кем көрмедім.*

Сәкен

Сары дала,
сағым дала – жерім өскен,
Ұлым деп шығармассың мені де естен.
Ақбөкен – сахараның ботакөзі –
Жолымды әрі кескен,
бері кескен.

Жондары,
тақиядай төбелері,
Жусаны,
көкпегі мен көделері.
Жанының жарқылы мен жарығындай –
Бетпақта байғұс бөкен көп өреді.

Арайды қимай батқан іңірлерім,
Көргенмін...
көз алдымда бүгін менің...
Сап-сары сахараның теңізінде
Қып-қызыл толқындардың жүгіргенін.

Жанымнан жылап аққан жырды жалғап,
Жүгірді жетім сағым мың бұрандап.
Еһ, шіркін, Өмір деген...

жел үрлеген –
Дөңгелеп өте шықты жынды қаңбақ.

Төсінен ұшқан бір кез қыран самғай,
Құла дүз қайтсін енді сұрау салмай?..
Боз дала бота болып боздағасын –
Бозторғай бүріседі бір ән салмай.

Көгенкөз тіршіліктің
көрде есебі,
Бетпақтың бетпақ жонын шөл деседі,
Селтиген сексеуілдер серісініп –
Кесірлі кесірткелер жол кеседі.

Бейопа – бұл дүние,
биікте – аспан,
Сыйсыздар сыймай өтер сый ұқпастан,
Тірексіз тірлік осы тиіп-қашқан.
Бейітіне бабалардың бәйіт оқып,
Заманның зарын айттым Киікқашқан.

Кезігер дауыл да алдан,
құйын да алдан,
Мәңгілік бесік болар бұйырған маң,
Орғырмыз ортекедей биік жардан.
Тағдырдың тасадағы тасы тисе –
Бізден де қашады әлі киік-жалған.

Көңілім көктем көрсе гүл өреді,
Сөзіме Ай ереді,
Күн ереді,
Ақбөкен адамдарша түнереді.
Киіктің көзіндегі жұмбақ жазу –
Бақ пен сор,
ақ-қараның Ұлы өлеңі...

* * *

Күдер үзген көшінен,
Көңіл жасып қаралы.
Туған жердің төсінен
Өмір қашып барады.

Жазираны жанарым
Биікке асып қарады.
Жаутаңкөзі даланың –
Киік қашып барады.

Асу-асу белдермен
Әрі қашып барады.
Асылдардың мен көрген
Бәрі қашып барады.

Көз ұшында көлбеңдеп
Сағым қашып барады.
Баян таппай ербеңдеп
Бағым қашып барады.

Жал-құйрығы түйілген
Құлын қашып барады.
Көңілдегі күйім мен
Жырым қашып барады.

Құм көшеді,
азап қандай?!
Сағым ауды саз ақтармай.
Сексеуілсіз қайран дала –
Ақсақалсыз қазақтардай.

Арпалысып
арман,
қайғы,
Жалғанар жіп жалғанбайды.
Жалғанбайды,
жанды арбайды...
Кесірткесі кербезденіп,
Қаңбақтары қалбаңдайды.

Құм көшінде,
құм көшінде,
Құмай-тірлік кім кешуде?
Тілсіздерді тілдесуге –
Шақырмақ ем,
құм жылады
Ібілісі іргесінде.

Жанымда жүр жаралы ұғым,
Кебін киген қаралының.
Балқашының,
Аралының
Сексеуілі сирегесін –
Басынады даланы құм.

Жерге жасын төгеді аспан,
Гептил басқан,
уран басқан.

Киік қашқан,
неге қашқан –
Судан қашқан,
удан қашқан.

Ай, заман-ай,
құлады ма
Алты Алаштың ақтангері?
Сыбырлайды құлағыма
Жеті атамның жатқан жері.

Ата жұрттың аспаны
елес,
Шытырманға шыдап көрді.
Киікқашқан – дастан емес,
Киікқашқан – сұрақ белгі...
???

Жаратып түрқы бөлек тұлпарларды
Біздің ел –
аламанға баптаған ел.

Көкке өрлеп көңілінің қазы кеткен,
Тамылжып тағдырының тамызы өткен.
Қызылы Біргебайдың қызырындай
Ауылда ақсақалдар аңыз еткен.

Замана аққан судай тасып өткен,
Жыл өткен,
ғасырдан соң ғасыр өткен.
Соқпақты,
соқтықпалы тайғақтарда –
Батыр мен бағыланның басы кеткен.

...Бұл жалған біреу кеткен,
біреу келіп,
Жұт жеткен жазық жонға жүдеу көрік;
Ақ боран аш бөрідей ұлығанда
Көк мұзы сары аяздан білеуленіп.

Толғасам төкпе күйдей төкпелетем,
Заман-ай,
қайран заман өткен екен,
Өмірің ескен желдей өтпелі екен;
Жігіттер үйірімен жылқыны айдап,
Түстікке бағыт алып кеткен екен.

Тағдырдың талшық етіп тұтам әнін,
Құт жайлап Оңтүстіктің құт алабын;
Жылқысы біздің елдің көкалалы –
Қырқасын қыстап қайтқан Бұқараның.

Ол күндер ақ мұнардай алыстағы,
Ұрпақтың жөн болады танысқаны.
Ерлердің жанарында жарқылдайды
Егеулі найза болған намыстары.

Артта қап жолдың талай шақырымы,
Алашта заты да ірі,
аты да ірі,
Ілікті Бұқараның байтағына –
Бәйтелі – Сарыарқаның батыр ұлы.

Сейіліп көкейлерін іркіген мұң,
Жеткендей жоғын тауып бір күлер күн.
Түстіктің қойнауында жылқы жатыр,
Иесі – Теке руы түркіменнің.

Күн мынау көкжиектен өрген арай,
Байтағы Бұқараның шөл даладай.
Кұлады екіндінің әлетінде
Көп жылқы көкалалы көлге қарай.

Жануар кең жазықта құлпырады,
Жапанның жанарына нұр тұнады.
Арабы,
текежаумыт,
ақалтеке,
мәстегі...
Алуан-алуан жылқылары.

Сыйлады сол аңыздан дала дастан.
Орамды ойларымды ала қашқан.
Жоқтары осында екен жігіттердің
Қылаңы баранына араласқан.

Бір белең
ұласқанда бір белеңге,
Ел үшін ер кіреді дүрбелеңге.
Батырдың жылқы ішінен көзі түсті
Тұрқы ерек екі байтал,
бір дөненге.

Жануар дара туған,
дара мүсін,
Жасақтың кім түсінсін жан ағысын?
Мәрт бабам үш жылқыға белгі салып
Кетіпті найзасының қадап ұшын.

Бұл да бір арман дүние үмітті ерге,
Тік қарап түрік керме
түрікпенге
Бәйтелі жария етті өз байламын
Алпауыт,
сай тасындай жігіттерге:

– Сертім сол,
дау тумасын ел ішінде,
Ағайын,
келейік бір келісімге.
Қос байтал, бір дөненді қиярсыңдар,
Үйірлі жылқым қалсын өрісінде.

Сұңғылам су жорғадай нық басады,
Нық басса...
дұшпаннан да күт қашады.
Жігіттер малтаны езбей
жөнге көшіп,
Байламын Бәйтелінің құптасады.

Бағзыдан сыр көнерді,
жыр көнерді,
Керуен көшіменен бір көгерді.
Бәйтелі жасағымен алып қайтқан
Түстіктен қос байтал мен бір дөненді.

Ерімнің басым шыққан сесі мүлде,
Өзі айтып шешімін де,
кесімін де.

Қызылы Біргебайдың сол тұқымнан
Аңыз боп жеткен екен осы күнге...

* * *

Беу, шапқан бір кезде құйғыды,
Бозкөлдiң жарау түйғыны.
Жүгірсе желден озатын
Жылқының өрен жүйрігі.
Құдайым сәтін құптаса,
Аузымен құс тістеген.
«Жалғыз қазық жықпаса
Жылқы озбайтын құспенен».
Тұла бойы намыстан,
Ауыздықпен алысқан.
«Бәйге бермес ұдайы,
Ұлытаудың құбайы,
Қашағанның құдайы,
Қаратаудың құмайы,
Қыпшақтың ақбақайы,
Қырғыздың көктопайы,
Ақшатаудың аласы,
Көкшетаудың құласы...»

Қайсыбірін айтайын,
Бәрімен де жарысқан,
Бабамның бақ қызыры –
Біргебайдың Қызылы!

Беу, ылдиға мойнын созады,
Тұяқтан ұшқан тозаңы.
Аламанда аруақ шақырсаң
Жүйріктен жүйрік озады.
Бір елдің Ар мен Намысы,
Алашқа жеткен дабысы,
Тегі де бөлек, шабысы
Біргебайдың қызылы –
Ақтобық,
 Теңбіл,
 Шалқасқа,
Нарбасы...

 тағы-тағысы.
Қайсы да бірін айтайын;
Үш жүздің ас пен тойында,
Қазақтың қыр мен ойында,
Қарқаралы, Ұлытау,
Алатау мен Қаратау,
Ақ Жайық, Сырдың бойында,
Қиялай шапқан қиянның
Өр,
 жазық,
 беткей,
 белеңін,
Бабамның даңқын асырған,
Аңыз боп жеткен ғасырдан,
Жылқыда жүйрік сен едің –
Ақында жүйрік мен едім,
Біргебайдың Қызылы!

* * *

Туған жердің кұшағы өрт,
от алабы,
Беткейлері,
белдері,
жоталары.

Біргебайдың Қызылы сөз болғанда
Арқаланар Бозкөлдің Тоқалары.

Көздерінде көктемнің таңы жүзіп,
Көңілінің кемесі әрі жүзіп.
Аруақтанып қалады,
арайланып,
Жүйрік десе жадырап қаны қызып.

Шалқарының шалқыса шырағы ізгі,
Құпиясына сендіріп құла дүзді:
– Қызыл айғыр Бозкөлдің айдынынан
шыққан... –
деп те бастайды бір аңызды.

Бауырлар-ай,
тылсымнан сырды үңгіген,
Кеші айтады ол жайлы қырдың күрең.
...Біргебайдың Қызылы –
ақиқаты –
Шашасына шаң жұқпас дүлдүл кілең.

Таудай болса талабың баққа бөлер,
Бабам шамын бұл өнер –
жаққан өнер.
...Жыр бәйгеге мені де қосты бүгін
Біргебайдың Қызылын баптаған ел.

МАЗМҰНЫ

Даланың жақұт жырлары
(Ф. Оңғарсынова).....3

Тобылғыжарған 7

Менің аппақ құстарым...

Даланың өзендері..... 11

«Көңілімнің қаз ұшты түстігінен...» 12

Жетім құлын 14

«Шарасына шық тұнған бұла белдің...» 17

Жылқышының баласы..... 18

«Жалынан сылап, баптаған күлік...» 20

Қызылағаш, Қызылағаш..... 22

Менің аппақ құстарым..... 25

Күзеудегі қараша үй..... 27

Осы көктем..... 29

Елегізу. Дағдарыс жыры..... 30

«Көш қозғалды жолымен
бұрынғының...» 32

Оралу..... 33

Ескі қорым..... 36

Сүмбіледегі сурет..... 38

Қарашада..... 40

Сынық арба 41

Ләйла қыз..... 43

«Көзімнің тұңғиығында...»..... 45

Бегімайдың әні..... 46

Баянтаудан қайтқанда..... 48

«Жырлы көктем...» 50

Нұрлан Мәукенұлымен

Шыңғыстауға сапар..... 51

Ұлытауға бардың ба?.. 53

Сүмбіле-өлең 55

Қош бол, аға!	56
Аспанның айдын төсін бұрын емген...	58
Көлге кетіп қалып ем...	60
Түрікменнің төрінде	
Сапар сазы	62
Ашғабатта	64
Көне Үргеніш	65
Бұлбұл	67
Гүлрайхан	69
Құмдағы сексеуілдер	71
Мақтымқұлы мақамы	73
Түрікменбашы әуежайы	74
Гийом Аполлинерден аудармалар	
Күн сұлуы	76
Анни	79
«Көне альбом бұл парақталған...»	80
Мирабо көпірі	81
«Жиі есіме түсесің...»	84
«Жаздың жылы бір кешінде...»	86
Рейн түні	87
«Бұйра толқын қойынында...»	88
Василек	89
Параллельдер	90
Сыған қызы	92
Алтын түс	93
Парижге сапар	94

Екінді ауып барады

Ай сынығы	97
Сарыарқа. «Протон» құлаған жыл	99
Қытайдан келген киіз үй	101
Бұлақ басындағы бұлдырық	103
Түс	105
Аммандағы Адайлар	106
Жаңғырық	109

Астанада. Ақпанда.....	111
Баянаула. Түнгі тілек.....	113
Қара нөсер. Қараша	114
«Жыр жауған жылы күндерім...».....	115
«Жабырқаулы жаным...»	116
«Қызыл-жасыл босқа арбаған...»	117
Қарашамен қоштасу.....	118
Елес	120
«Базарыңа бардым...».....	122
«Есінді жи...»	123
«Қаратаудың басынан...»	124
Алғадағы аққулар.....	126
«Боз белге бардым...»	128
Қос қараған.....	129
Сіздей асыл табылмас.....	131
Сексеуіл.....	133
Түнгі ауылда.....	135
Алматы.....	137
Шайтанкөлге барғанда	139
Екінді ауып барады.....	142
Қараша ауыл.....	144
«Сапардың түсті орайы...»	146
Жаныңды жан қала ма жан ұққанша...»	148
«Тұнық көлдің тұмасы боп тұнатын...».....	149
«Көлеңкеңді көрсетпей көгінен Күн...».....	151
«Жаны асыл мұрам...».....	152
«Сары белден сағым болып...»	153
Толқиды Тобыл	154
«Көз алдымда...»	156
«Арыс жағасын» тыңдасам...	158
Ерейменді көргенде.....	160
«Сенің көзің тұңғиық...»	162
Күршімнің қызы	163
Қазанғаптың күйі – «Жұртта қалған»	166

Назымхат	168
«Шөлейттеу жердің шөбі едім...».....	169
Гүлмира	170
Кер бетегелер.....	172
Ескі жұрт.....	173
«Қараөткелдің бауырында...»	176
Қызыл іңір. Қызылжар.....	178
Есіл ағады...	180
«Сеземін нұр-шырай барын...»	182
Жасыбай көлі.....	183
«Қара ағашты жел шайқады...»	185
«Ей, енесі өлген құлын күн...».....	186
Қоңыр.....	187
«Бір өлеңім бар еді...»	188
«Қарашада қалмайды гүл ағашта...»	189
Қап арқалап бара жатыр қыз бала.....	191
Соңғы өлең	193
Ақпанда. Ақөленде. Ақ айдында.....	195
«Сағыныштың сарғайса да...»	197
«Қобыз кеудемнің сынық шанағы...»	198
Еру қонды елуің.....	199
Бабайқорғанның баласы.....	201
Қазақы өлең.....	203
«Жаныма жақын жандайсың...».....	204
«Бөрі ағады...».....	205
«Шаңырақты көтереді уығы...»	206
Жалғыз тамшы.....	207
Кербестінің кекілі	209
Бір түп емен	210
«Жесір желдер...»	212
«Астана мынау...»	213
Көшемін ертең.....	215
«Ай көрдім...».....	217
«Киік-күндер...»	218
«Өмір кештім...»	219

Шырағдан

Ақ сиса	223
Киікқашқан	252
Біргебайдың Қызылы	263

Ғалым Жайлыбай

ТОБЫЛҒЫЖАРҒАН

Өлеңдер, толғау және поэмалар

Редакторы Қуат Құрмансейіт
Техникалық редакторы Раушан Тұрлынова
Көркемдеуші редакторы Жеңіс Қазанқапов
Корректоры Гүлден Оспанова
Компьютерде беттеген Ақерке Скакова

Басуға 04.07.11. қол қойылды.
Пішімі 84x90 ¹/₃₂. Қағазы офсеттік.
Офсеттік басылыс. Шартты баспа табағы 15,5.
Тапсырыс №178. Таралымы 2000 дана.

«Фолиант» баспасы.
010000, Астана қаласы, Ш. Айманов көшесі, 13
«Фолиант» баспасының баспаханасында
басылды

1958 жылы 9 ақпанда Қарағанды облысы Жаңаарқа ауданының Жеңіс ауылында туған. Бірталай жыл ауылда шопан, жылқышы болып жұмыс істеген. Аудандық, облыстық басылымдарда қызметте болған. 1993 жылы Қазақтың менеджмент, экономика және болжау институтын әлеуметтанушы мамандығы бойынша бітірген. Қазақстан Республикасы Сыртқы істер министрлігінде,

түрлі басылымдарда қызмет атқарған. “Жұлдыз” журналында поэзия бөлімінің меңгерушісі, «Қазақ әдебиеті» газеті Бас редакторының орынбасары, «Қазақ радиосының» Бас редакторы болып қызмет еткен. 2007 жылдан бастап Қазақстан Жазушылар одағы басқармасы төрағасының бірінші орынбасары.

“Жанымның жапырақтары” (1988), “Жүрегімнің жұлдызы” (1996), “Құсқанаты” (2001), «Қарашығымдағы қара өлең» (2006), «Ардакүрең» (2008) атты жыр кітаптарының, «Тағдырымның тамыры» (2008) әдеби мақалалар жинағының авторы. Өлеңдері орыс, украин, түрік, қырғыз, тағы басқа халықтар тілдеріне аударылған.

Халықаралық “Алаш” әдеби сыйлығының лауреаты (1999). Қазақ ақындары жыр мүшәйраларының бірнеше мәрте жеңімпазы. Түркияның Сапанша қаласында өткен (2001) халықаралық жыр мерекесінде “Ақшам жұлдызы” арнайы сыйлығын иеленген. Ресей Халықаралық Жазушылар ұйымының С. Есенин атындағы алтын медалінің иегері (2009).

ISBN 978-601-271-083-0

9 786012 710830

FOLIANT